

CRB 2024-0550

21 feb.
2024

VERSLAG

**Technisch verslag van het secretariaat over de
maximaal beschikbare marges 2023**

Blijde Inkomstlaan 17-21 1040 Brussel
Avenue de la Joyeuse Entrée 17-21 1040 Bruxelles
T 02 233 88 11
E mail@ccecrb.fgov.be
www.ccecrb.fgov.be

Inhoudsopgave

1	Conjuncturele context van de vooruitzichten.....	6
2	De loonkostenhandicap in 2024	9
2.1	Resultaten op basis van de recentste gegevens	10
2.2	Herzieningen sinds de laatste publicatie.....	11
2.2.1	Periode 1996 – 2019	11
2.2.2	Periode 2019 – 2022	11
2.2.3	Periode 2022 – 2024	12
3	Hoe is de loonkostenhandicap tot stand gekomen?.....	14
4	Waarom onderging de inflatie in België over de periode 2019-2024 meer schommelingen dan in de referentielanden?	19
5	Waarom werden de lonen in België sneller aangepast dan in de referentielanden?	37
6	Bijlage 1: Bronnen en methoden	55
7	Bijlage 2: Wegwerking van de effecten van de taxshift 2016-2020	58
8	Bijlage 3: Wegwerking van de effecten van de omvorming van het CICE op de loonkostenontwikkeling in Frankrijk	60
9	Bijlage 4: Aanpassing van de reeks van de uurloonkosten in België 1996-2001 ingevolge de herziening van de nationale rekeningen wat de raming van zwartwerk betreft.....	64
10	Bijlage 5: Neutralisering van de loonakkoorden in de gezondheidszorg in de berekening van de loonkostenhandicap	68

Lijst van tabellen

Tabel 1-1: Conjuncturele context van de vooruitzichten	8
Tabel 2-1: Ontwikkeling van de ULK's in België en in de referentielanden en loonkostenhandicaps tijdens de periode 2020-2024.....	10
Tabel 2-2: Herzieningen tot in 2022.....	12
Tabel 2-3: Herzieningen van de vooruitzichten van de centrale banken (CB) tussen juni (VWC 2023) en december	13
Tabel 2-4: Herzieningen van de vooruitzichten van de centrale banken (CB) van december en de vooruitzichten van het TV 2023	14
Tabel 5-1: Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten in de privésector in België	37
Tabel 5-2: Verdeling tussen de PC's die al dan niet de mogelijkheid boden een koopkrachtpremie toe te kennen	38
Tabel 5-3: Opdeling van de PC's naargelang van de referentie voor de winst	39
Tabel 5-4: Opdeling van de PC's naargelang van het aantal mogelijke bedragen	39
Tabel 5-5 : De verschillende indexeringsmechanismen in de privésector	40
Tabel 7-1: Wegwerking van de effecten van de taxshift uit de loonmassa D1 van de privésector in 2016 en in de jaren daarna	59
Tabel 7-2: Vooruitzicht m.b.t. de loonkostenhandicap rekening houdend met de effecten van de taxshift voor de jaren 2016 tot 2019	59
Tabel 8-1: CICE-uitgaven in de betekenis van de nationale boekhouding, PLF 2019, bedragen in miljarden euro's	62
Tabel 8-2 : Jaarlijkse stijging van de uurloonkosten in de privésector in Frankrijk, niet en wel gecorrigeerd voor het CICE, gebruikt om de loonkostenhandicap in 2020 te ramen in het Technisch verslag 2019.....	62
Tabel 8-3: Stijging van de loonkosten in de privésector in Frankrijk, niet en wel gecorrigeerd voor het CICE om de loonkostenhandicap in 2020 te ramen inn het Technisch verslag 2020	63
Tabel 9-1: Impact van de toepassing van constante ramingscoëfficiënten voor het zwartwerk voor de periode 1996-2002 op de uurloonkosten	67
Tabel 10-1: Toegekende subsidies om de loonsverhogingen van de akkoorden in de gezondheidszorg in 2021 en 2022 te financieren	70
Tabel 10-2: Stijging en verwachte stijging van de uurloonkosten in de privésector in België voor en na correctie voor de loonsverhogingen uit de sociale akkoorden in de gezondheidszorg	70

Lijst van grafieken

Grafiek 3-1: Ontwikkeling van de lonen over de periode 2019-2024	15
Grafiek 3-2: Inflatie over de periode 2019-2024.....	16
Grafiek 3-3: Ontwikkeling van de reële cao-lonen in België en in de referentielanden	17
Grafiek 3-4: Ontwikkeling van de consumptieprijzen sinds 2019	18
Grafiek 4-1: Inflatie in de wereld	19
Grafiek 4-2: Inflatie en bijdragen in België.....	20
Grafiek 4-3 : Ontwikkeling van de gasprijs op de groothandelsmarkten (euro's/MWh).....	21
Grafiek 4-4: Ontwikkeling van de elektriciteitscomponent van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen (januari 2019 = 100)	22
Grafiek 4-5: Ontwikkeling van de gascomponent van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen (januari 2019 = 100)	22

Grafiek 4-6: Aandeel van de energiefactuur in het inkomen	24
Grafiek 4-7: Finaal energieverbruik van de huishoudens in de woningsector per inwoner (ktoe/inwoner)	25
Grafiek 4-8: Finaal energieverbruik van het personenvervoer per inwoner (GJ/inwoner)	26
Grafiek 4-9: Ontwikkeling van de consumptieprijzen excl. energie en voeding	27
Grafiek 4-10: Transmissie van de prijzen voor de niet-energieconsumptiegoederen	28
Grafiek 4-11: Margevoet van de niet-financiële vennootschappen	29
Grafiek 4-12: Ontwikkeling van de reële loonkosten per eenheid product en van de interne ruilvoeten in de niet-financiële vennootschappen in België sinds 1996	30
Grafiek 4-13: Brutomargevoet van de niet-financiële vennootschappen in België en in de referentielanden sinds 1996	30
Grafiek 4-14: Nettorentabiliteit van de NFV in België en in de referentielanden	31
Grafiek 4-15: Margevoet in verschillende takken in België	33
Grafiek 4-16: Ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit per uur, 1996=100	34
Grafiek 4-17: Transmissie van de prijzen in de agro-voedingsfilières	36
Grafiek 5-1: Tijdsverloop tussen de consumptieprijsindex en de indexering	41
Grafiek 5-2: Compensatie van de stijging van de energieprijzen door de indexering (in euro's links, en in procenten van het beschikbaar inkomen rechts)	42
Grafiek 5-3: Uitsplitsing naar deciel van de impact van de stijging van de energieprijzen, de indexering en de regeringsmaatregelen (links in euro's en rechts in procenten van het beschikbaar inkomen) ...	44
Grafiek 5-4: Indicator van de afgesproken lonen in Frankrijk en SMIC - jaarlijkse groei	46
Grafiek 5-5: Gemiddelde van de nieuwe loonakkoorden (en aantal gesloten akkoorden) - per maand in Nederland	47
Grafiek 5-6: Cao-lonen (per uur, met inbegrip van de bijzondere bezoldigingen) in de privésector in Nederland - jaarlijkse groei	48
Grafiek 5-7: Indicator van de afgesproken lonen in Duitsland (basismaandloon, excl. eenmalige betalingen en bijkomende voordelen) - jaarlijkse groei	50
Grafiek 5-8: Ontwikkeling van de wettelijke minimumlonen in Duitsland en in Nederland (Kw4 2019 = 100)	53
Grafiek 5-9: Groei van de nominale lonen in de werkaanbiedingen, voortschrijdend gemiddelde over 3 maanden (Indeed)	54
Grafiek 9-1: Gecumuleerde uurloonkostenontwikkeling in de privésector (S1-S13) in België (1996=100)	66

Inleiding

De op 19 maart 2017 herziene wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen (hieronder "de wet van 1996") bepaalt dat het secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven een tussentijds Technisch verslag publiceert in de oneven jaren, d.w.z. aan het einde van het eerste jaar van de periode van het interprofessioneel akkoord (IPA). Dit Technisch verslag is het tussentijdse verslag van de IPA-periode 2023-2024.

In dit Technisch verslag wordt geraamd wat de loonkostenhandicap zal zijn aan het einde van de periode van het IPA, d.w.z. in 2024. Deze geeft het verschil weer tussen de ontwikkeling van de uurloonkosten (ULK's) in België en de gemiddelde ontwikkeling ervan in de drie referentielidstaten (Duitsland, Nederland, Frankrijk) in de privésector tussen 1996 en 2024, zoals wordt bepaald in de wet van 1996¹.

Krachtens de wet van 1996 zal de loonkostenhandicap van 2024 automatisch moeten worden gecorrigeerd door ze af te trekken van de maximaal beschikbare marge voor de loonkostenontwikkeling van de volgende IPA-periode, d.w.z. 2025-2026. Dit verslag verstrekt hiervan een eerste raming. De uiteindelijke raming zal tegelijk met de berekening van de maximaal beschikbare marge worden uitgevoerd in het kader van het volgende Technisch verslag, dat in februari 2025 zal worden gepubliceerd.

---

¹ D.w.z. zonder rekening te houden met de loonsubsidies, noch met de werkgeversbijdrageverminderingen van de regering-Michel.

1 Conjuncturele context van de vooruitzichten

De berekening van de loonkostenhandicap steunt op de gegevens van de nationale rekeningen tot het jaar 2022 en op de vooruitzichten van een aantal instellingen² voor de jaren 2023 en 2024. In dit hoofdstuk geven we een korte beschrijving van de conjunctuurcontext die de vooruitzichten omgeeft.

Op het niveau van de eurozone verwachten de Europese Centrale Bank en de Europese Commissie in 2023 en 2024 een economische vertraging in vergelijking met de voorafgaande periode van sterke groei, die begon in 2021 met de economische opleving na de COVID-19-crisis. Deze vertraging is hoofdzakelijk te wijten aan de vertraging van de binnenlandse vraag, die op haar beurt wordt veroorzaakt door twee factoren. Ten eerste veroorzaakt het reëel inkomenverlies als gevolg van de hoge inflatie van 2021-2022 een vertraging van het gezinsverbruik³. Ten tweede leidt de stijging van de interestvoeten die werd veroorzaakt door het monetair beleid ter bestrijding van de inflatie tot een daling van de onroerende investeringen van de huishoudens. In deze context wordt ook een vertraging van de bedrijfsinvesteringen verwacht⁴.

Parallel hiermee vertraagt ook de inflatie in de eurozone. Die was daarvoor bijzonder hoog wegens de spanningen tussen vraag en aanbod vlak na de gezondheidscrisis (zie CRB (2023) voor een meer diepgaande analyse). De daling van de vraag, in combinatie met de versoepeling van de aanbodbeperkingen, veroorzaakt een daling van de onderliggende inflatie en van de energieprijzen, wat leidt tot een vertraging van de inflatie vanaf 2023 (zie hoofdstuk 0).

De vertraging van de economische groei heeft ook een impact op de groei van de werkgelegenheid, hoewel die laatste positief blijft. Desondanks blijft de werkloosheidsgraad gemiddeld in de eurozone vrij stabiel, want de bevolking op arbeidsleeftijd groeit weinig. Al bij al blijven de spanningen op de arbeidsmarkt

---

² Zie hoofdstuk 0 voor de details over de in aanmerking genomen vooruitzichten.

³ Op het niveau van de eurozone bedragen de vooruitzichten m.b.t. de groei van het particulier verbruik voor 2023 en 2024 resp. 0,6 % en 0,8 %, terwijl het particulier verbruik in 2022 met 4,2 % was toegenomen.

⁴ Op het niveau van de eurozone bedragen de vooruitzichten m.b.t. de groei van de investeringen (waarin de onroerende investeringen van de huishoudens en de bedrijfsinvesteringen inbegrepen zijn) voor 2023 en 2024 resp. 1,3 % en 0,4 %, terwijl de investeringen in 2022 met 2,8 % toenamen. De vooruitzichten van de ECB voor de eurozone kunnen [hier](#) worden geraadpleegd.

aanwezig, wat met name de loononderhandelingen in Duitsland en in Nederland beïnvloedt (zie hoofdstuk 0).

In vergelijking met de eurozone en met de drie referentielanden is de vertraging van de economische groei van kleinere omvang in België, waar de groeipercentages voor de jaren 2023 en 2024 overigens de hoogste zijn van de vier geanalyseerde landen⁵. Deze groei wordt voornamelijk ondersteund door het gezinsverbruik, wegens de indexering van de lonen en de groei van de werkgelegenheid, enerzijds, en door de bedrijfsinvesteringen die met name in het kader van de energietransitie worden uitgevoerd, anderzijds. De netto-uitvoer is daarentegen in België meer afgenomen dan in de eurozone. De Belgische invoer werd immers ondersteund door het particulier verbruik, terwijl de uitvoer is gedaald wegens de slappe buitenlandse vraag en de marktaandeelverliezen. Deze marktaandeelverliezen maken deel uit van een langetermijntendens. De verzwakking van de kostencompetitiviteit in 2022 en 2023 doet de uitvoerders echter meer marktaandelen verliezen dan gewoonlijk (NBB, 2023a).

---

⁵ De op 15 februari 2024 gepubliceerde vooruitzichten van de Europese Commissie bevestigen deze vaststelling. De groeivooruitzichten zijn voor België zelfs lichtjes hoger over de periode 2023-2024 (1,4% in 2023 en 1,5% in 2024). In Frankrijk en in Nederland werden de vooruitzichten ook lichtjes naar boven herzien (Frankrijk: 0,9% in 2023 en 0,9% in 2024; Nederland: 0,2% in 2023 en 0,4% in 2024). Ze werden daarentegen neerwaarts herzien voor Duitsland (-0,3% in 2023 en 0,3% in 2024) en voor de eurozone (0,5 % in 2023 en 0,8 % in 2024).

Tabel 1-1: Conjuncturele context van de vooruitzichten

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Reële bbp-groei						
Eurozone	1,6%	-6,2%	5,9%	3,4%	0,6%	0,8%
Duitsland	1,1%	-3,8%	3,2%	1,8%	-0,1%	0,4%
Nederland	2,0%	-3,9%	6,2%	4,3%	0,1%	0,3%
Frankrijk	1,8%	-7,5%	6,4%	2,5%	0,8%	0,9%
België	2,2%	-5,3%	6,9%	3,0%	1,5%	1,3%
Inflatie						
Eurozone	1,2%	0,3%	2,6%	8,4%	5,4%	2,7%
Duitsland	1,4%	0,4%	3,2%	8,7%	6,1%	2,7%
Nederland	2,7%	1,1%	2,8%	11,6%	4,1%	2,9%
Frankrijk	1,3%	0,5%	2,1%	5,9%	5,7%	2,5%
België	1,4%	0,7%	2,4%	9,6%	4,1%	3,2%
Groei werkgelegenheid						
Eurozone	1,3%	-1,4%	1,5%	2,3%	1,4%	0,4%
Duitsland	0,9%	-0,8%	0,2%	1,4%	0,8%	0,1%
Nederland	2,3%	-0,4%	2,0%	3,9%	1,4%	0,2%
Frankrijk	1,2%	0,0%	2,8%	2,6%	1,1%	-0,1%
België	1,6%	0,1%	1,9%	2,1%	0,9%	0,7%
Werkloosheidsgraad						
Eurozone	7,6%	7,9%	7,7%	6,7%	6,5%	6,6%
Duitsland	3,0%	3,7%	3,6%	3,1%	3,0%	3,2%
Nederland	4,4%	4,9%	4,2%	3,5%	3,6%	4,0%
Frankrijk	8,4%	8,0%	7,9%	7,3%	7,3%	7,6%
België	5,5%	5,8%	6,3%	5,6%	5,6%	5,5%

Bronnen: Eurostat, Bundesbank, DNB, BDF, NBB

2 De loonkostenhandicap in 2024

De loonkostenhandicap voor een jaar t geeft aan in welke mate de uurloonkosten (ULK's) in de privésector in België sneller of minder snel zijn gestegen dan gemiddeld in de referentielanden tussen 1996 en het jaar t .

Overeenkomstig de wet van 1996 houdt de loonkostenhandicap geen rekening met de bijdrageverminderingen van de taxshift 1996-2020⁶, noch met het relatieve niveau van de loonsubsidies in vergelijking met de referentielidstaten⁷, want de wetgever beoogde dat die maatregelen een competitiviteits- en werkgelegenheidsdoelstelling zouden nastreven.

De berekening steunt op de jaarlijkse nationale rekeningen voor de ontwikkeling tot in 2022⁸, en vervolgens op vooruitzichten voor de jaren 2023 en 2024. Voor de referentielanden zijn de vooruitzichten afkomstig van de centrale banken, van de OESO en van de nationale prognose-instituten van Duitsland en Nederland. Voor België zijn de vooruitzichten afkomstig van de NBB en het FPB⁹.

Eerst presenteren we de resultaten op basis van de recentste gegevens en vervolgens werpen we een blik op de herzieningen die werden doorgevoerd in vergelijking met de laatste publicatie, d.w.z. het in oktober 2023 gepubliceerde Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen (CRB, 2023)¹⁰.

---

⁶ Voor de methode voor de wegwerking van de effecten van de taxshift verwijzen we naar bijlage 2.

⁷ Deze worden niet geboekt in het concept 'beloning van werknemers' (D.1) van de nationale rekeningen, dat volgens de wet als vergelijkingsbasis dient.

⁸ Aan de reeksen van de nationale rekeningen werden verschillende wijzigingen aangebracht. Het gaat om de wegwerking van de effecten van de omvorming van het CICE op de loonkostenontwikkeling in Frankrijk (zie bijlage 3), de aanpassing van de reeks m.b.t. de uurloonkosten in België 1996-2001 ingevolge de herziening van de nationale rekeningen wat de raming van het zwartwerk betreft (zie bijlage 4) en de neutralisering van de loonakkoorden in de gezondheidszorg (zie bijlage 5).

⁹ De selectie van de bronnen voor de vooruitzichten en de methode voor de aggregatie ervan worden toegelicht in bijlage 1.

¹⁰ We maken geen vergelijking met het Technisch verslag 2022, want dat was gebaseerd op een andere, niet-vergelijkbare methodologie. Ingevolge een verzoek van de regering was het Technisch verslag verschenen voor de publicatie van de vooruitzichten van de centrale banken van december. De berekeningen steunden bijgevolg op de vooruitzichten van de centrale banken van juni en op de herzieningen die door andere prognose-instituten waren uitgevoerd tussen hun vooruitzichten van juni en van september.

2.1 Resultaten op basis van de recentste gegevens

De onderstaande tabel geeft de ontwikkeling van de ULK's in België en in de referentielanden en de verschillende loonkostenhandicaps tijdens de periode 2020-2024 weer.

Tabel 2-1: Ontwikkeling van de ULK's in België en in de referentielanden en loonkostenhandicaps tijdens de periode 2020-2024¹¹

Handicap 2019	-0,6%
ULK's België 2020 - 2022	9,8%
ULK's Gem-3 2020 - 2022	8,1%
Handicap 2022	0,9%
ULK's België 2023	7,4%
ULK's Gem-3 2023	5,3%
Handicap 2023	2,9%
ULK's België 2024	3,2%
ULK's Gem-3 2024	4,3%
Handicap 2024	1,8%

Bron: berekeningen CRB

Tussen 1996 en 2019 bedroeg de loonkostenhandicap -0,6%. Dit betekent dat de ULK's van 1996 tot 2019 in België minder snel zijn gestegen dan gemiddeld in de referentielanden, met een groeiverschil van -0,6%.

Over de periode 2019-2022 zijn de ULK's in België sneller gestegen (9,8%) dan gemiddeld in de referentielanden (8,1%). Aldus is tijdens die periode een loonkostenhandicap ontstaan en deze kwam uit op 0,9% in 2022.

In 2023 zouden de ULK's opnieuw sterker toenemen in België (7,4%) dan in de referentielanden (5,3%). Daardoor zou de loonkostenhandicap toenemen en in 2023 op 2,9% uitkomen.

In 2024 zouden de ULK's in België minder snel stijgen (3,2%) dan in de referentielanden (4,3%). De loonkostenhandicap zou dalen en uiteindelijk uitkomen op 1,8% in 2024.

¹¹ Om bijvoorbeeld de handicap in 2022 te verkrijgen, passen we de volgende formule toe: $(1+\text{handicap } 2019) \cdot (1+\text{groei BE } 2020-2022) / (1+\text{groei Gem-3 } 2020-2022) - 1$.

2.2 Herzieningen sinds de laatste publicatie

De laatste cijfers over de loonkostenhandicap werden gepubliceerd in het Verslag Werkgelegenheid Concurrentievermogen (VWC) 2023¹². Deze cijfers waren nog grotendeels gebaseerd op de nationale rekeningen tot en met 2021. We bespreken de verschillen in cijfer per periode.

2.2.1 Periode 1996 – 2019

Sinds het VWC zijn er twee updates geweest voor deze periode, enerzijds de herziening van de Duitse nationale rekeningen tot en met 2020 (in augustus) en anderzijds de publicatie van de nationale rekeningen van België in oktober. Door de herziening van de Duitse nationale rekeningen valt de arbeidsduur voor 2018 lager uit dan verwacht. Dat drijft de loonkosten in Duitsland omhoog en zorgt dus voor een verbetering van de Belgische loonkostenhandicap in 2019.

2.2.2 Periode 2019 – 2022

Voor de cijfers van het VWC 2023 steunden we voor deze periode op de cijfers van de nationale banken. Ondertussen zijn de nationale rekeningen van 2022 voor alle landen beschikbaar, waardoor we de handicap berekenen zoals in de wet wordt bepaald. De omzetting van de cijfers van de nationale banken naar de cijfers van de nationale rekeningen heeft een impact op de handicap in 2022. De oorzaken van de herziening kunnen we in twee categorieën opdelen.

Bronnen

Dit is de belangrijkste bron van herziening. De nationale banken hebben hun berekeningen moeten afsluiten voordat nieuwe nationale rekeningen beschikbaar waren, dus hun cijfers waren nog gebaseerd op de cijfers tot en met 2021. In alle landen zijn er herzieningen door de nieuwe nationale rekeningen, maar de impact op de handicap komt vooral uit Frankrijk. In de periode 2019 - 2022 zijn er grote opwaartse herzieningen geweest in de Franse nationale rekeningen voor het aantal gewerkte uren, zowel door een hoger dan verwachte tewerkstelling als door een hoger dan verwachte arbeidsduur. Dit zorgt ervoor dat de Franse loonkosten in die periode bijna twee procent lager geraamd worden. Door de lagere Franse loonkosten is de raming voor het gemiddelde van de referentielanden ook een stuk lager, wat ervoor zorgt dat de Belgische loonkostenhandicap stijgt.

---

¹² CRB (2023)

Een tweede element van het verschil in bronnen is dat de CRB de jaarlijkse nationale rekeningen gebruikt, terwijl de nationale banken van Nederland en Frankrijk de kwartaalrekeningen gebruiken. Op lange termijn geven deze twee methodes dezelfde resultaten, maar per jaar kunnen er kleine afwijkingen zijn.

Velden

We definiëren de privésector in het Technisch verslag als de totale economie (S1) zonder de publieke sector (S13), zoals de wet voorschrijft. De verschillende banken houden er andere definities op na van wat de privésector is. Dat komt niet noodzakelijk overeen met de definitie volgens de wet.

Effect op de cijfers

De herzieningen tot en met 2022 worden samengevat in de onderstaande tabel. Ondanks het betere uitgangspunt van de handicap in 2019 en een kleine daling van de geraamde Belgische loonkostenstijging, stijgt de Belgische loonkostenhandicap in 2022 van 0,4% tot 0,9%. De vooruitzichten voor de referentielanden zijn namelijk gedaald van 9,0% tot 8,1%. Deze daling is grotendeels te wijten aan de daling van het Franse cijfer, wat hierboven beschreven wordt. Ook in Duitsland valt de geraamde loonkostenstijging lager uit dan in juni werd verwacht.

Tabel 2-2: Herzieningen tot in 2022

	VWC 2023	TV 2023	Correcties
Handicap 2019	-0,4%	-0,6%	-0,2%
ULK's België 2020 - 2022	9,9%	9,8%	-0,1%
ULK's Gem-3 2020 - 2022	9,0%	8,1%	-0,9%
Handicap 2022	0,4%	0,9%	0,6%

Bron: berekeningen CRB

2.2.3 Periode 2022 – 2024

In het Technisch verslag hebben we toegang tot meerdere bronnen voor loonkostenprojecties dan alleen de banken. Een deel van de herziening is dus simpelweg te wijten aan het gebruik van meerdere bronnen. Anderzijds passen de projecties zich ook aan de veranderende context aan. We bespreken beide effecten.

We beginnen met een analyse van de evolutie in de cijfers van de nationale banken. Het verschil tussen hun projecties in juni en in december vertelt ons iets over de herziening die te wijten is aan de veranderende context. In Nederland bijvoorbeeld zijn de nieuwe onderhandelde cao-lonen hoger dan werd verwacht, waardoor de loonkosten positief zijn bijgesteld. In Frankrijk was de evolutie van het gemiddelde

loon per persoon in het tweede en derde kwartaal van 2023 een stuk lager dan verwacht in het vorige vooruitzicht, waardoor de verwachting voor 2023 neerwaarts is bijgesteld. In België waren zowel de indexering als de loondrift lager dan in juni verwacht werd. Hieronder toont hoe de banken hun vooruitzichten hebben bijgesteld voor de periode 2023-2024.

Zowel voor 2023 als voor 2024 verbeterden de projecties voor de Belgische loonkostenhandicap. Voor 2023 verwachtten de banken in december dat de handicap minder sterk zou toenemen in vergelijking met juni (2,2% i.p.v. 2,4%). In 2024 verwachtten de banken dat de handicap sterker zou afnemen in vergelijking met juni (-1,4% i.p.v. -1,1%). Over de twee jaar was er een revisie van -0,5%. Volgens de projecties van de banken in december zal de loonkostenhandicap in 2023 en 2024 toenemen, maar minder sterk dan ze in juni hadden verwacht (0,8% i.p.v. 1,3%).

Tabel 2-3: Herzieningen van de vooruitzichten van de centrale banken (CB) tussen juni (VWC 2023) en december

	VWC 2023	CB december	Vershil
ULK's België 2023	8,0%	7,5%	-0,5%
ULK's Gem-3 2023	5,5%	5,2%	-0,3%
België/Gem-3 2023	2,4%	2,2%	-0,2%
ULK's België 2024	3,3%	3,3%	0,0%
ULK's Gem-3 2024	4,4%	4,7%	0,3%
België/Gem-3 2024	-1,1%	-1,4%	-0,3%
België/Gem-3 2023 -2024	1,3%	0,8%	-0,5%

Noot : VWC 2023 gepubliceerd in oktober 2023

Bron : berekeningen CRB

Zoals gezegd is een deel van de herziening te wijten aan de betrekking met meerdere bronnen. De details over welke bronnen in rekening zijn gebracht in het Technisch verslag en welke niet, vindt u in de bijlage 1. In de volgende tabel tonen we het verschil tussen de cijfers die we in het Technisch verslag gebruiken en de projecties van de banken. In het algemeen liggen de cijfers zeer dicht bij elkaar, het grootste verschil vinden we in de cijfers voor de referentielanden voor 2024 (4,3% i.p.v. 4,7%). In 2023 verwacht het Technisch verslag dat de Belgische loonkostenhandicap minder snel zou toenemen dan volgens de nationale banken (1,9% i.p.v. 2,2%). In 2024 is het omgekeerd, dan zal de Belgische handicap volgens het Technisch verslag minder snel dalen dan volgens de nationale banken (-1,0% i.p.v. -1,4%). De twee effecten gaan in tegenovergestelde richting en heffen elkaar dus gedeeltelijk op. Over de twee jaar verwacht het Technisch verslag dat de loonkostenhandicap 0,1% sterker zal toenemen dan volgens de projecties van de banken (0,9% i.p.v. 0,8%).

Tabel 2-4: Herzieningen van de vooruitzichten van de centrale banken (CB) van december en de vooruitzichten van het TV 2023

	CB december	TV 2023	Vershil
ULK's België 2023	7,5%	7,4%	-0,1%
ULK's Gem-3 2023	5,2%	5,3%	0,2%
België/Gem-3 2023	2,2%	1,9%	-0,3%
ULK's België 2024	3,3%	3,2%	0,0%
ULK's Gem-3 2024	4,7%	4,3%	-0,4%
België/Gem-3 2024	-1,4%	-1,0%	0,4%
België/Gem-3 2023 -2024	0,8%	0,9%	0,1%

Noot : TV 2023 gepubliceerd in februari 2024

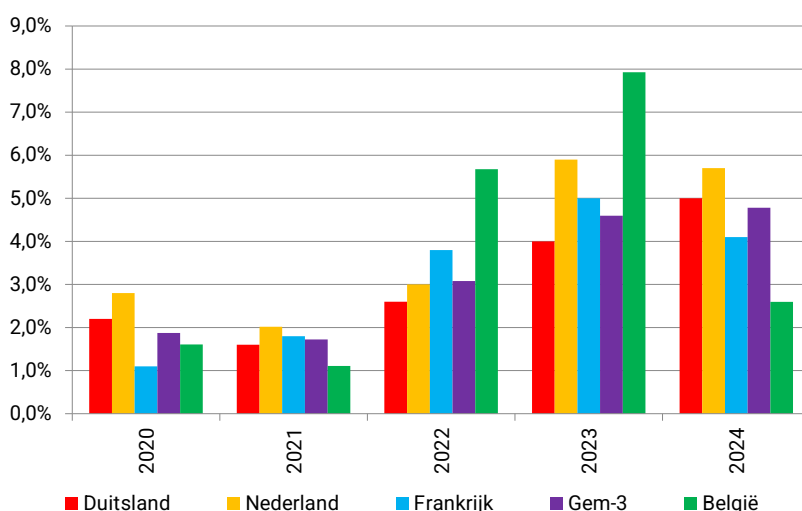
Bron: berekeningen CRB

3 Hoe is de loonkostenhandicap tot stand gekomen?

In 2022 gingen de loonkosten in de vier landen heel wat sneller omhoog, maar in hogere mate in België dan in de drie referentielanden (Grafiek 3-1), wat heeft bijgedragen tot de vorming van een loonkostenhandicap in de zin van de wet van 1996¹³. De handicap, die in 2019 nog -0,6 % bedroeg¹⁴, liep op tot 0,9 % in 2022.

¹³ Zie de bijlagen voor de methodologie van de raming van de loonkostenhandicap.

¹⁴ De maatregelen inzake tijdelijke werkloosheid die tijdens de gezondheidscrisis werden genomen, veroorzaakten statistische effecten die de uurloonkosten in 2020, 2021 en 2022 sterk hebben doen schommelen. Bijgevolg weerspiegelen de jaarlijkse groeipercentages tijdens die periode niet de ontwikkeling van de onderhandelde lonen. Over de periode in haar geheel worden de opwaartse vertekeningen (die het groeipercentage in 2020 beïnvloeden) echter gecompenseerd door de neerwaartse vertekeningen (die 2021 en 2022 beïnvloeden). Het totale groeipercentage over de ganse periode 2020-2022 weerspiegelt dus wel degelijk de ontwikkeling van de onderhandelde lonen over de beschouwde periode. Om die reden nemen we 2019 als beginjaar voor de vergelijking tussen België en de buurlanden.

Grafiek 3-1: Ontwikkeling van de lonen over de periode 2019-2024¹⁵

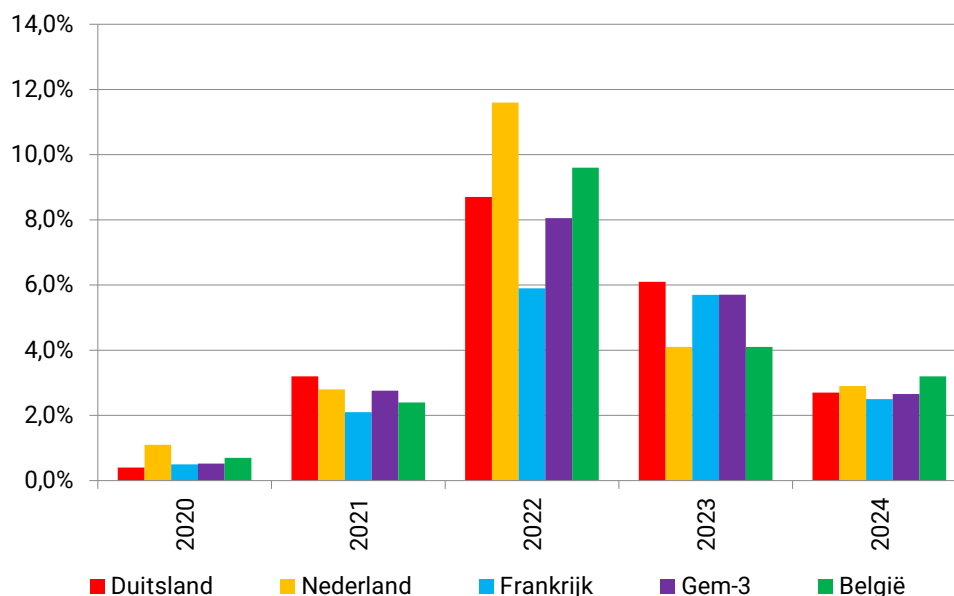
Noten: cao-lonen in België (indexering + reële cao-verhogingen excl. akkoorden gezondheidszorg), in Duitsland en in Nederland, en gemiddeld loon per capita gecorrigeerd voor de gedeeltelijke werkloosheid in Frankrijk¹⁶.

Bronnen: Bundesbank, DNB, BDF, NBB (berekeningen CRB)

De vorming van de loonkostenhandicap in 2022 is het resultaat van de combinatie van twee factoren. Ten eerste lag de inflatie in België hoger dan in Frankrijk en in Duitsland (Grafiek 3-2).

¹⁵ De structureffecten die werden veroorzaakt door de tijdens de pandemie genomen maatregelen inzake tijdelijke werkloosheid vertekenen de opwaartse ontwikkeling van de ULK's in 2020 en de neerwaartse evolutie in 2021 en 2022. Bovendien publiceert, behalve de NBB en het FBP, geen enkele andere instelling een vooruitzicht van de ontwikkeling van de ULK's in de privésector voor de jaren 2023 en 2024. De centrale banken van de referentielanden verstrekken deze gegevens aan het secretariaat van de CRB om de loonkostenhandicap in de zin van de wet van 1996 te berekenen, maar deze zijn niet als dusdanig communicateerbaar. Om de loonontwikkeling jaar per jaar en land per land over de periode 2019-2024 te analyseren, wordt voor Frankrijk bijgevolg gebruik gemaakt van de ontwikkeling van het gemiddelde loon per capita, gecorrigeerd voor de effecten van de gedeeltelijke werkloosheid (bron: BDF), en voor België, Duitsland en Nederland van de ontwikkeling van de cao-lonen (bronnen: NBB, Bundesbank en DNB). De gegevens over de cao-lonen zijn immers niet beïnvloed door de structureffecten als gevolg van de maatregelen inzake tijdelijke werkloosheid tijdens de pandemie.

¹⁶ In tegenstelling tot de ontwikkeling van de uurloonkosten houdt de ontwikkeling van de cao-lonen geen rekening met de loondrift (loonstijgingen buiten de collectieve overeenkomsten en structureffecten), noch met de schommeling van de impliciete werkgeversbijdragevoeten.

Grafiek 3-2: Inflatie over de periode 2019-2024

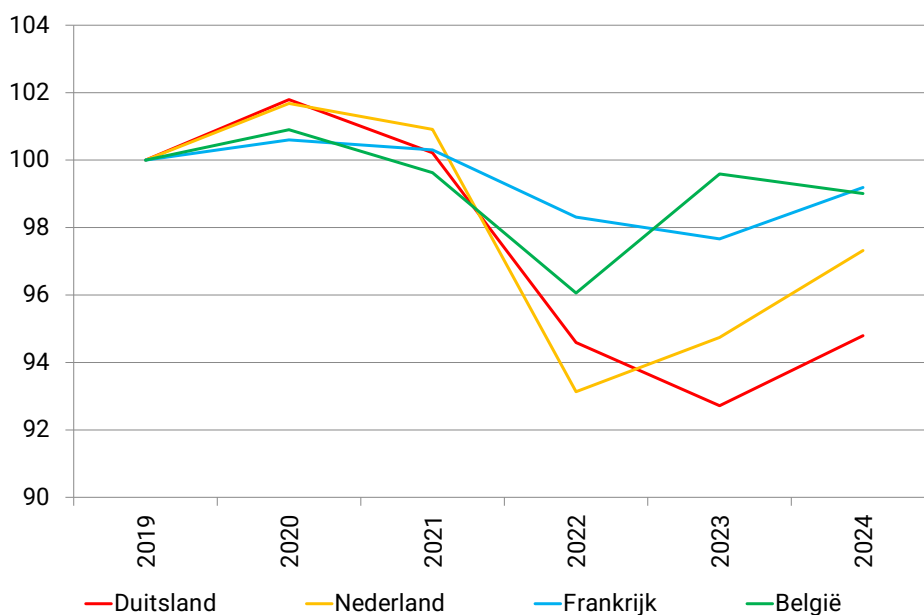
Noten: België: nationale consumptieprijsindex; Duitsland, Nederland, Frankrijk: geharmoniseerde index van de consumptieprijsen.

Bronnen: Bundesbank, DNB, BDF, NBB

Ten tweede verliep de aanpassing van de lonen aan de inflatie in België sneller dan in Nederland en in Duitsland. Dit wordt geïllustreerd in Grafiek 3-3, die de ontwikkeling van de reële (d.w.z. voor de inflatie gecorrigeerde) lonen over de periode 2019-2024 weergeeft. Alle landen lieten in 2022 een reël loonverlies optekenen doordat de lonen minder sterk stegen dan de inflatie. Het reële loonverlies was minder groot in België dan in Nederland en Duitsland, wat aangeeft dat de aanpassing van de lonen aan de inflatie in België sneller verliep wegens de automatische loonindexering.

Het lage reële loonverlies in Frankrijk is dan weer hoofdzakelijk het gevolg van een lagere inflatie dan in de andere landen, maar ook van een snellere aanpassing van de lonen aan de inflatie dan in Duitsland en Nederland. De verklaring hiervoor is dat het SMIC (het Franse minimumloon) automatisch wordt geïndexeerd, terwijl de aanpassing van de lonen aan de inflatie in Duitsland en in Nederland plaatsvindt via de loononderhandelingen (zie hoofdstuk 5 voor meer details).

Grafiek 3-3: Ontwikkeling van de reële cao-lonen in België en in de referentielanden

Noten: cao-lonen in België (indexering + reële cao-verhogingen excl. akkoorden gezondheidszorg), in Duitsland en in Nederland, en gemiddeld loon per capita gecorrigeerd voor de gedeeltelijke werkloosheid in Frankrijk; de loonontwikkeling wordt gecorrigeerd voor de ontwikkeling van de nationale consumptieprijnsindex voor België, en voor de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen voor Duitsland, Nederland en Frankrijk.

Bronnen: Bundesbank, DNB, BDF, NBB (berekeningen CRB)

Ondanks de afname van de inflatie (die in België sterker was dan in de andere landen) (Grafiek 3-2), zou de versnelling van de lonen zich volgens de vooruitzichten in 2023 in de vier landen voortzetten, en opnieuw in hogere mate in België (Grafiek 3-1). Deze sterke stijging weerspiegelt de aanpassing van de lonen van een groot deel van de werknemers t.o.v. de inflatie van 2022 (zie hoofdstuk 5). De loonkostenhandicap in de zin van de wet van 1996 zou aldus blijven toenemen en uitkomen op 2,9% in 2023.

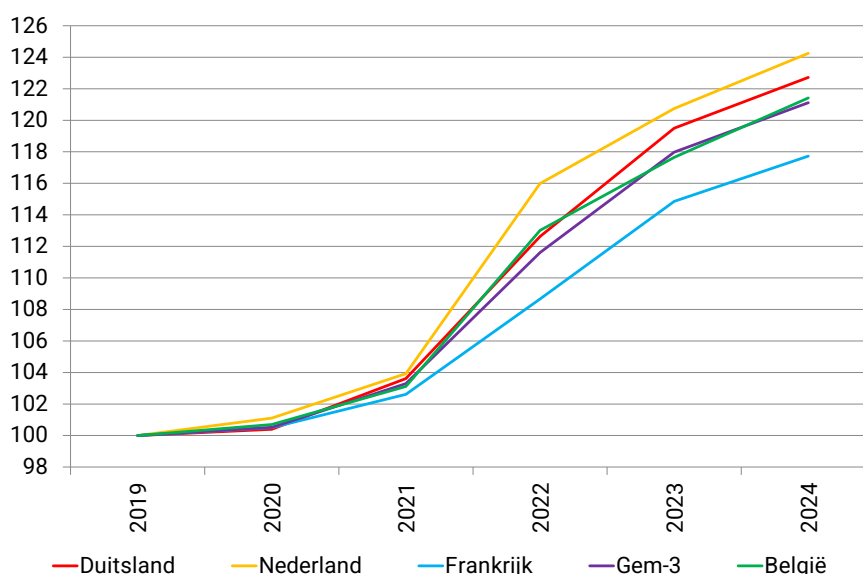
In 2024 zou de groei van de lonen in België fors gaan vertragen als gevolg van de vertraging van de inflatie van 2023 en 2024. Het feit dat de vertraging van de inflatie, die al in 2023 wordt waargenomen, enkel een impact heeft op de groei van de lonen in 2024, wordt verklaard door het vertragende effect van de indexering¹⁷. De groei van de lonen zou hoog blijven in de drie referentielanden (Grafiek 3-1)¹⁸, waar de aanpassing van de lonen aan de inflatie aanhoudt. Dit zou resulteren in een daling van de loonkostenhandicap, die in 2024 1,8% zou bedragen.

¹⁷ Zie hoofdstuk 5 voor meer details over de verklarende factoren van het vertragings-effect van de indexering.

¹⁸ In de grafiek is de groei van de cao-lonen in Duitsland in 2024 hoger dan in 2023, maar vertraagt de groei van de ULK's in de privésector (niet-communiceerbaar) in 2024 wel degelijk in vergelijking met 2023.

Als we de volledige periode 2019-2024 in beschouwing nemen, zou de ontwikkeling van de consumptieprijzen in België (21,4 %) nagenoeg identiek moeten zijn aan de gemiddelde ontwikkeling in de referentielanden (21,1 %) (Grafiek 3-4). Met andere woorden, de hogere inflatie in België dan in de referentielanden in 2022 zou nagenoeg volledig worden gecompenseerd door de lagere inflatie in 2023¹⁹.

Grafiek 3-4: Ontwikkeling van de consumptieprijzen sinds 2019

Noten: België: nationale consumptieprijsindex; Duitsland, Nederland, Frankrijk: geharmoniseerde index van de consumptieprijzen.

Bronnen: Bundesbank, DNB, BDF, NBB

Het bestaan in 2024 van een loonkostenhandicap in de zin van de wet van 1996 zou dus niet het gevolg zijn van een sterkere prijsontwikkeling over de periode 2019-2024, maar wel degelijk van een snellere aanpassing van de lonen aan de inflatie in België dan in de referentielanden. Zoals blijkt uit Grafiek 3-3, zou het reële loonverlies in België immers al in 2023 worden gecompenseerd, terwijl dat in 2024 nog niet het geval zou zijn in Duitsland en Nederland, wat betekent dat het proces van aanpassing van de lonen aan de inflatie in die landen over de geanalyseerde periode nog niet voltooid zou zijn. Frankrijk combineert tegelijk de laagste inflatie van de vier geanalyseerde landen en een snelle aanpassing van de lonen aan de inflatie in vergelijking met Duitsland en Nederland.

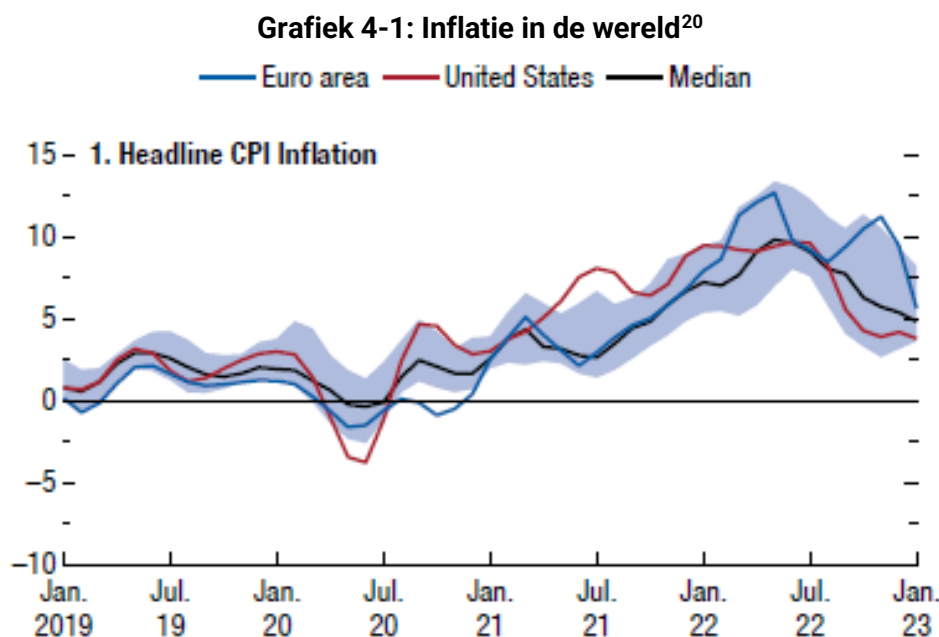
¹⁹ Zie de verslagen over de analyse van de prijzen van het Prijzenobservatorium voor een gedetailleerde analyse van de inflatie in België en in de referentielanden.

In hoofdstuk 4 wordt verklaard waarom de versnelling in 2022 en de vertraging in 2023 van de inflatie in België sterker was dan gemiddeld in de referentielanden. In hoofdstuk 5 wordt uitgelegd waarom de aanpassing van de lonen aan de inflatie in België sneller verliep.

4 Waarom onderging de inflatie in België over de periode 2019-2024 meer schommelingen dan in de referentielanden?

Een sterkere schommeling van de gas- en elektriciteitscomponenten van de consumptieprijsindex

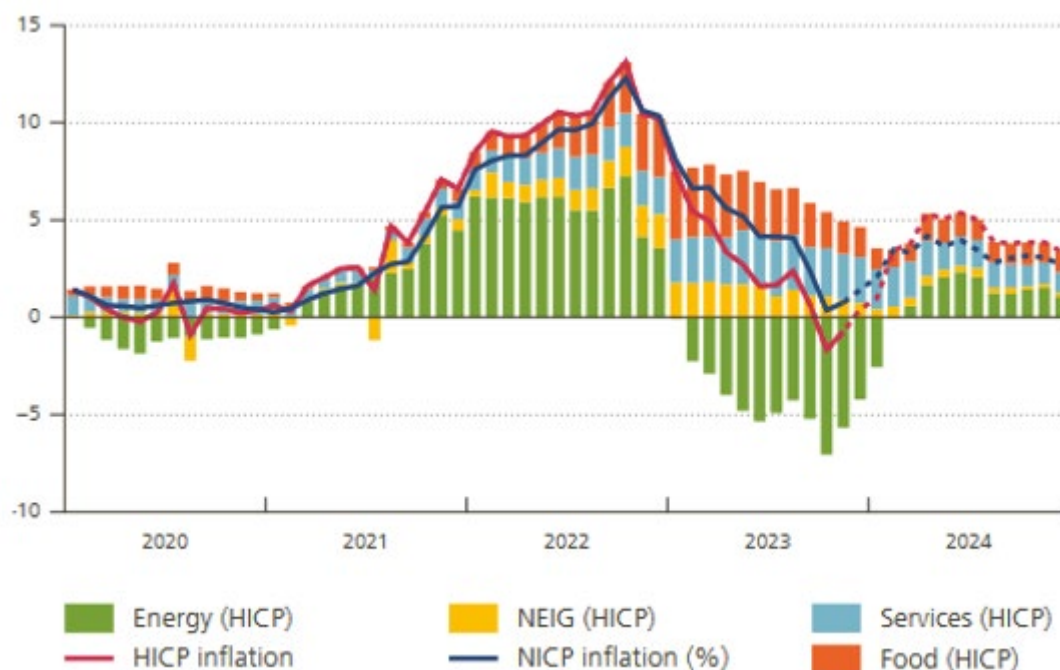
Vanaf het midden van het jaar 2021 begon in de meeste landen in de wereld een inflatoire periode waarvan de omvang al sinds de jaren 1970 niet meer was waargenomen (Grafiek 4-1).

In een eerste fase heeft voornamelijk de energiegcomponent de inflatie naar boven gestuwd (Grafiek 4-2).

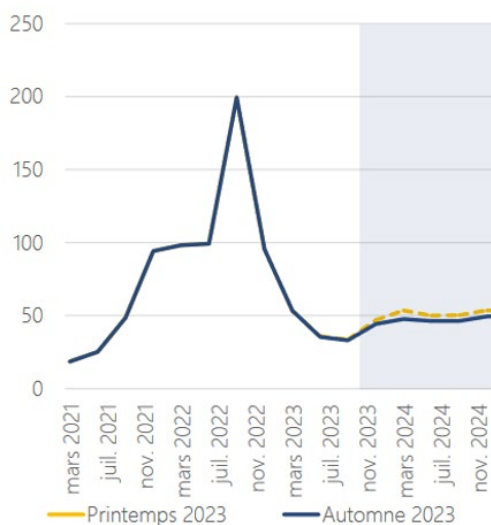
²⁰ De grijs gekleurde zone wordt afgebakend door het percentiel 25 en het percentiel 75 van de verdeling van de steekproef, die bestaat uit 18 geavanceerde economieën en 17 economieën in ontwikkeling.

Grafiek 4-2: Inflatie en bijdragen in België

Bron: NBB (2023a)

Net als in de meeste Europese landen is deze energie-inflatie in België gekoppeld aan de stijging van de gasprijs op de Europese groothandelsmarkten (Grafiek 4-3), die een impact heeft op de gas- en elektriciteitsfactuur van de gezinnen. Al vanaf het tweede kwartaal van 2021 (dus lang voor de invasie van Oekraïne door Rusland) werden aanzienlijke stijgingen van de aardgasprijzen waargenomen. Die worden voornamelijk verklaard door de economische opleving in de periode na COVID-19, die leidde tot een toenemende vraag naar gas, enerzijds, en door het verminderde aanbod van aardgas via pijpleidingen (voornamelijk vanuit Rusland), anderzijds. Om zich te behoeden voor de schaarsterisico's, hebben de marktspelers elders gas aangekocht, met name vloeibaar aardgas, wat de prijs van dat laatste heeft doen stijgen. Deze ontwikkeling zette zich onverminderd voort in het derde en vierde kwartaal van 2021. Begin 2022 bleven de gasprijzen nog sterk schommelen als gevolg van de invasie van Oekraïne en de problemen met de onbeschikbaarheid van de Franse kern- en waterkrachtcentrales.

Grafiek 4-3 : Ontwikkeling van de gasprijs op de groothandelsmarkten (euro's/MWh)²¹

Bron: NBB (2023b)

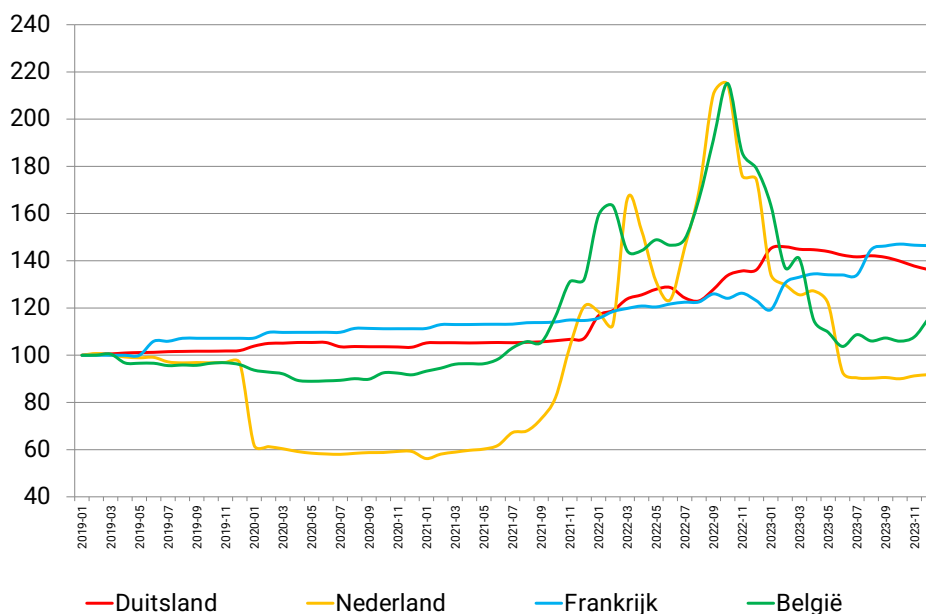
Deze stijging van de gasprijs op de groothandelsmarkten heeft geleid tot een stijging van de energiefactuur van de huishoudens, zowel voor gas als voor elektriciteit. Dit komt omdat de parameters van de factuur van de consument voor variabele contracten onder andere gekoppeld zijn aan de prijsbewegingen op de groothandelsmarkten. Wat elektriciteit betreft, wordt de elektronprijs echter bepaald op basis van de productiekosten van de laatste centrale waarop een beroep wordt gedaan om aan de vraag te voldoen, d.w.z. meestal een gas- of steenkoolcentrale (Prijzenobservatorium, 2023a).

Het is precies de schommeling van de gas- en elektriciteitscomponenten die de sterkere schommeling van de inflatie in België dan in de referentielanden verklaart. De stijging van deze componenten was in 2021 immers sterker in België dan in Duitsland en Frankrijk.

Vervolgens, toen de gasprijs op de groothandelsmarkten begon te dalen in het najaar van 2022, hebben de gas- en elektriciteitscomponenten in België eveneens een daling ingezet. In december 2023 (laatste beschikbare waarneming op het moment van redactie van dit verslag) waren de elektriciteits- en gasprijzen in België nagenoeg naar hun niveaus van januari 2019 teruggekeerd. Dat is daarentegen niet het geval in Duitsland en Frankrijk, waar de energieprijzen heel wat trager teruglopen of zelfs blijven stijgen, zoals het geval is voor elektriciteit in Frankrijk (Grafiek 4-4 en Grafiek 4-5).

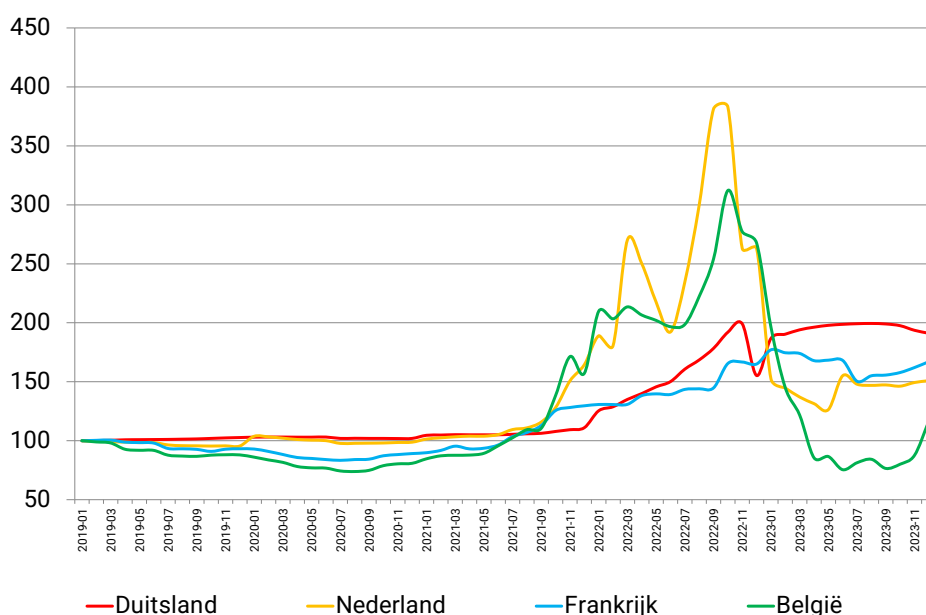
²¹ De witte zone geeft de waarnemingen weer. De grijze zone geeft de vooruitzichten van december 2023 weer (en de gele lijn de vooruitzichten van juni 2023).

Grafiek 4-4: Ontwikkeling van de elektriciteitscomponent van de geharmoniseerde index van de consumptieprijsen (januari 2019 = 100)

Bron: Eurostat

Grafiek 4-5: Ontwikkeling van de gascomponent van de geharmoniseerde index van de consumptieprijsen (januari 2019 = 100)

Bron: Eurostat

Verscheidene factoren verklaren waarom de gas- en elektriciteitsprijzen voor de huishoudens in België sterkere schommelingen ondergingen dan in de referentielanden. Ten eerste is de manier waarop de leveranciers hun prijzen vastleggen in België niet dezelfde als in de buurlanden (Prijzenobservatorium, 2023a). We stellen immers vast (en wel reeds lang voor de energiecrisis) dat het aandeel van

vaste contracten (elektriciteit en gas) in België kleiner is²² dan in Duitsland en Nederland en dat het in geval van een vast contract vaak gaat om een overeenkomst van kortere duur (1 jaar²³), terwijl de vaste contracten in Duitsland vaak een looptijd van 2 tot 3 jaar of zelfs meer hadden. Een grote meerderheid van de Duitse huishoudens (90%) werd dus voor langere tijd dan de Belgische huishoudens (zij die geen sociaal tarief genoten²⁴) beschermd tegen de weerslag van de stijging van de gasprijzen op de Europese groothandelsmarkten, dankzij een contract van langere duur dat voor de crisis werd gesloten. Dat is ook het geval voor de Nederlandse huishoudens, hoewel dit niet wordt weerspiegeld in de prijzenindex²⁵. Omgekeerd konden de meeste Belgische huishoudens sneller het voordeel genieten van de daling van de aardgasprijzen vanaf oktober 2022, wat werd weerspiegeld in de snellere daling van de gas- en elektriciteitscomponenten van de consumptieprijsindex.

---

²² Volgens de CREG genoot, wat de elektriciteitscontracten betreft, ongeveer 20 % van de afnemers in België in 2022 het sociaal tarief, en had 50 % tot 60 % een vast contract. Deze contracten werden echter tijdens de energiecrisis niet meer aan de cliënten aangeboden en werden tijdens die periode niet meer vernieuwd, en werden dus geleidelijk omgezet in variabele contracten. Zie <https://www.creg.be/sites/default/files/assets/Publications/Studies/F220922-VaasaETT.pdf> (p. 50).

²³ Behalve in Brussel, waar een verplichting geldt tot een vast contract van ten minste 3 jaar, waardoor het aantal leveranciers is afgenomen. Opgemerkt moet worden dat wanneer dit contract afloopt, de verplichting vervalt en de verlenging of vernieuwing een andere duur kan hebben.

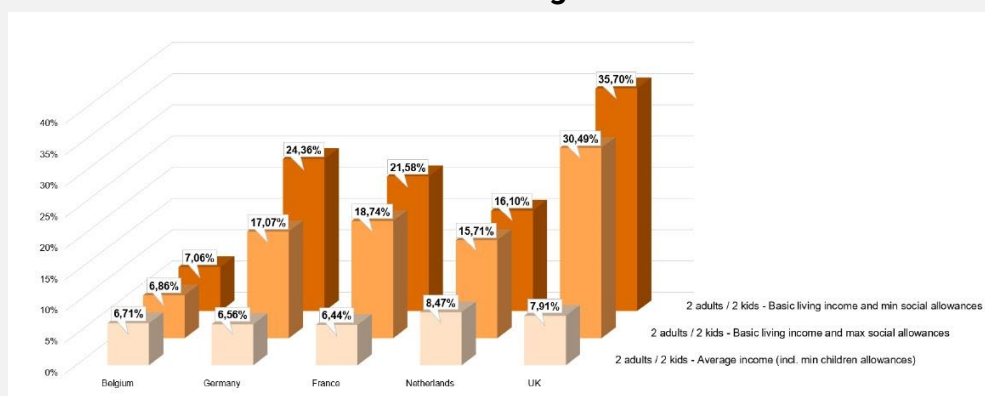
²⁴ Het niveau van het sociaal tarief is sinds 2019 toch toegenomen. Voor gas steeg het sociale tarief van €2,636/kWh exclusief btw (of €3,189/kWh met btw tegen 21%) in het eerste kwartaal van 2019 tot €5,067/kWh exclusief btw (of €5,371/kWh met btw tegen 6%) in het eerste kwartaal van 2024, wat een groei van 93,22% exclusief btw en 68,422% met btw betekent. Voor elektriciteit steeg het sociale tarief (enkeltarief) van 14,579 €cent/kWh exclusief btw (17,64 €cent/kWh met btw tegen 21%) in Q1 2019 naar 22,114 €cent/kWh exclusief btw (of 23,441 €cent/kWh met btw tegen 6%) in Q1 2024, wat een groei betekent van 51,68% exclusief btw en 32,88% inclusief btw.

²⁵ Dit komt omdat, overeenkomstig de Eurostat-regelgeving, de prijsindex in Nederland rekening houdt met de prijzen van de contracten die in de loop van de maand zijn verlengd en niet met de prijzen die huishoudens daadwerkelijk betalen op basis van hun lopende contract. (Deze situatie is in Nederland sinds juni 2023 veranderd, want het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) past een nieuwe methodologie toe om beter rekening te houden met de prijzen die daadwerkelijk door de consumenten worden betaald en die vaak verschillen van de prijzen van de nieuwe contracten (zie hier)). Het statistisch instituut CBS heeft een vertraging van 3 maanden gemeten tussen het begin van de stijging van de gasprijzen op de groothandelsmarkten en de stijging van de prijsindex. In Duitsland krijgen de verschillende 'Länder' (die bevoegd zijn voor de consumptieprijsindex) een afwijking vanwege Eurostat: de prijsindex houdt geen rekening met de prijs van de nieuwe contracten, maar met de prijs die huishoudens volgens hun lopende contract daadwerkelijk betalen. Frankrijk en België volgen net als Nederland tot dusver de regelgeving van Eurostat en meten de ontwikkeling van de prijzen op basis van de in de loop van de maand hernieuwde contracten. In Frankrijk geeft de prijsindex de ontwikkeling van de werkelijk door huishoudens betaalde prijzen correct weer, aangezien de prijs voor de overgrote meerderheid van de huishoudens gereguleerd is. In België kan deze methodologie tot een zeker tijdsverschil leiden tussen de ontwikkeling van de door de huishoudens betaalde prijzen en de prijsindex, maar gezien de structuur van de contracten zou dat tijdsverschil in principe kleiner moeten zijn dan in Nederland.

Impact van het sociaal tarief op het gewicht van de energiefactuur van de huishoudens

Uit de analyse van de Belgische regulators (FORBEG 2023) op basis van gegevens van 2023 blijkt dat het sociaal tarief tot gevolg heeft dat het gewicht van de energiefactuur van de huishoudens met lage inkomens op hetzelfde niveau wordt gehouden als dat van het gemiddelde huishouden. Dat is niet het geval in de andere landen, waar de energiefactuur zwaarder weegt voor de huishoudens met lage inkomens dan voor het gemiddelde huishouden. Er moet worden opgemerkt dat deze analyse berust op het profiel van een specifiek huishouden met twee inkomens en twee kinderen. Het gewicht van de energiefactuur in het inkomen van de huishoudens van de drie categorieën die zijn opgenomen in Grafiek 4-6 stemt overeen met het gewicht van de eerste drie decielen van de inkomensverdeling op basis van de gegevens uit de SILC-enquête (zie Capéau et al. 2022).

Grafiek 4-6: Aandeel van de energiefactuur in het inkomen

Bron: FORBEG (2023)

Een andere reden voor de verschillen in de schommeling van de energieprijzen tussen België en de referentielanden ligt in de verschillende maatregelen die de regeringen namen om de energiefactuur van de huishoudens te verlichten (Prijzenobservatorium, 2023a). Zo valt de lagere stijging van de energieprijzen in Frankrijk in 2022 voornamelijk te verklaren door de plafonnering van de gas- en elektriciteitsprijzen in het kader van het "bouclier tarifaire" (tariefschild). Deze staatsinterventie was goed voor 1,3 % van het bbp in 2022. Ze werd mogelijk gemaakt door de bijzondere organisatie van de elektriciteitsmarkt in Frankrijk, met name door het bestaan van het gereguleerde tarief. Ter vergelijking: de Belgische, Duitse en Nederlandse interventies waren goed voor respectievelijk 0,7 % (waarvan 0,3 % voor de uitbreiding van het sociale tarief), 0,2 % en 0,3 % van het bbp in 2022²⁶.

²⁶ We beschikken nog niet over de definitieve cijfers voor 2023 voor alle landen. Ze zullen in het volgende Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen van de CRB worden gepresenteerd.

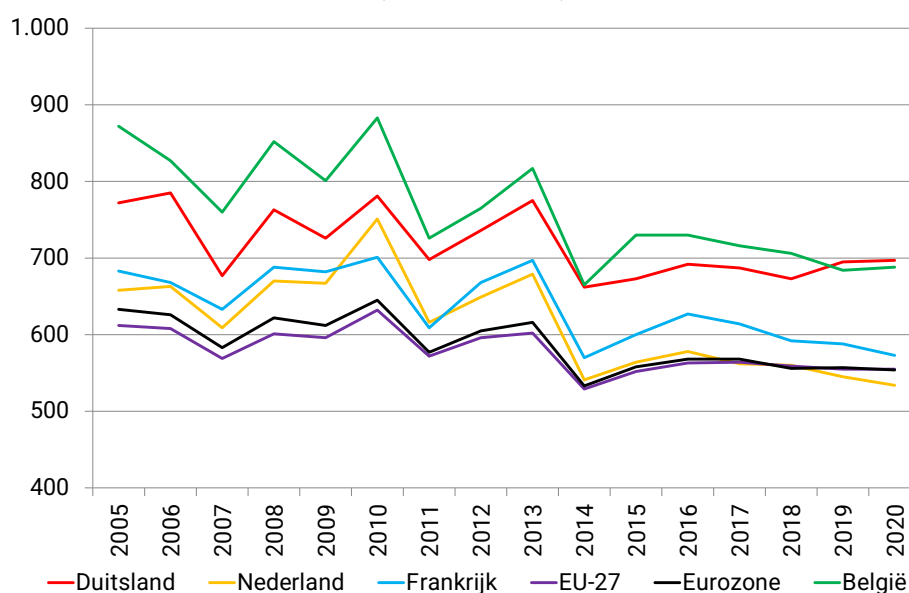

Een hoger energieverbruik in België dan in de referentielanden

Een andere factor die de sterkere schommeling van de consumptieprijsindex (CPI) in België verklaart, is het feit dat het aandeel van de energiecomponent in de CPI in België groter is dan in de referentielanden²⁷. Met andere woorden, energie weegt gemiddeld zwaarder door in het budget van de Belgische huishoudens, die bijgevolg gemiddeld meer aan koopkracht inboeten wanneer de energieprijzen stijgen (en omgekeerd wanneer de energieprijzen dalen).

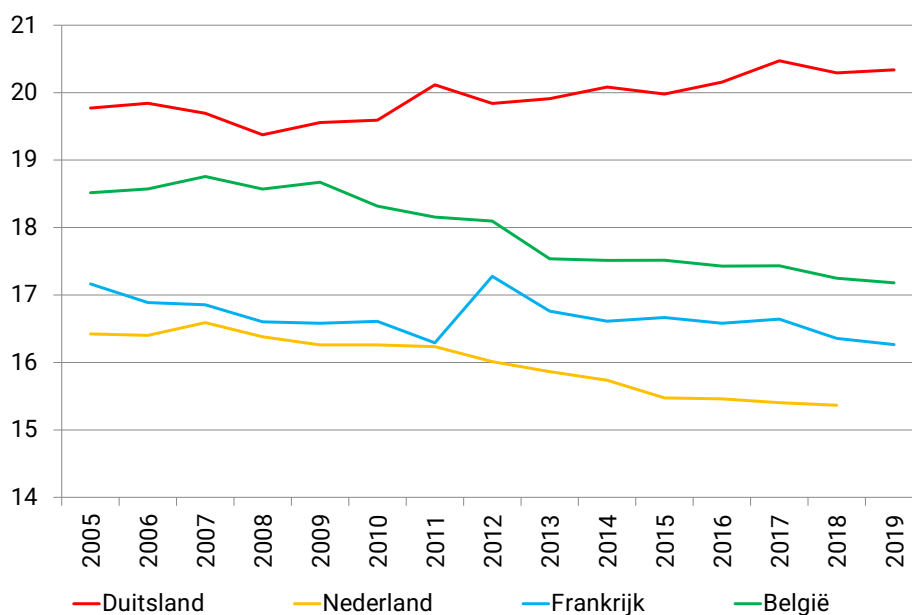
Het relatief grotere gewicht van de energiecomponent in de ICP wordt verklaard door het hogere energieverbruik in woningen (met name als gevolg van een slechte energie-efficiëntie van de woongebouwen) (grafiek 4-7) en in het vervoer per inwoner (Grafiek 4-8).

Grafiek 4-7: Finaal energieverbruik van de huishoudens in de woningsector per inwoner (ktoe/inwoner)

Bron: Eurostat

²⁷ De wegingen van de prijsindex, die steunen op het huishoudbudgetonderzoek, worden elk jaar aangepast door een "price update", die rekening houdt met de prijsontwikkelingen van het afgelopen jaar. Aangezien de ontwikkeling van de energieprijzen in België de prijschommelingen op de internationale markten, zowel naar boven als naar beneden, sneller weerspiegelt dan in de andere landen (zie grafieken 4-4 en 4-5), wordt het gewicht ervan in de prijsindex ook sneller beïnvloed, wat verklaart waarom het gewicht in België tijdelijk lager kan zijn dan in de andere landen.

Grafiek 4-8: Finaal energieverbruik van het personenvervoer per inwoner (GJ/inwoner)

Bron: Eurostat

Versnelling van de onderliggende inflatie

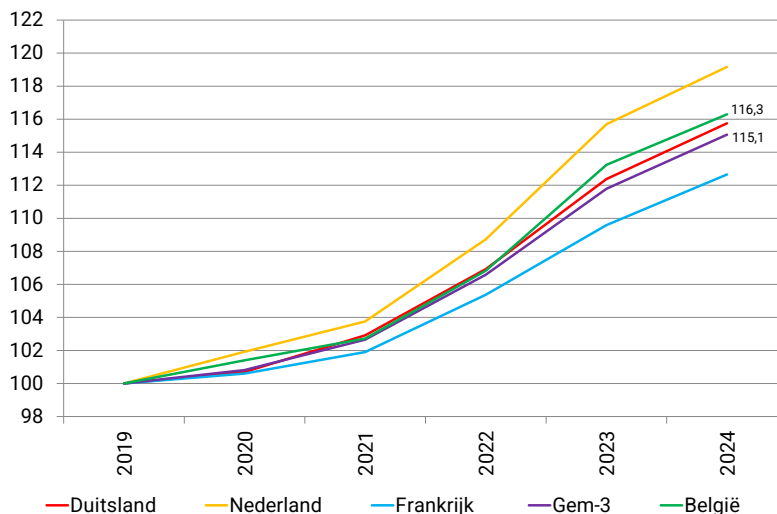
Parallel met de schommeling van de energieprijzen wordt in België en in de referentielanden vanaf 2022 ook een versnelling van de onderliggende inflatie waargenomen. De onderliggende inflatie is een indicator die de zeer volatiele prijzen, zoals die van energie en voeding, uitsluit en die het aldus mogelijk maakt een onderliggende tendens in de prijsontwikkeling weer te geven²⁸. Deze ontwikkeling wordt voor België geïllustreerd in Grafiek 4-2, die aantoont dat de prijzen van diensten en niet-voedingsconsumptiegoederen vanaf 2022 sneller gaan stijgen. Hetzelfde geldt voor de voedingsprijzen (zie ook de onderstaande kadertekst).

Als we kijken naar de volledige periode 2019-2024, zouden de consumptieprijzen excl. energie en voeding in België sneller stijgen (16,3 %) dan in de referentielanden (15,1 %) (Grafiek 4-9). Als dat niet het geval was geweest, zou de ontwikkeling van de consumptieprijzen over de ganse periode 2019-2024 in België lager zijn geweest dan in de referentielanden, en zou de loonkostenhandicap in 2024 bijgevolg ook lager zijn geweest. We hebben in hoofdstuk 1 immers gezien dat de ontwikkeling van de

²⁸ In de vooruitzichten van de centrale banken wordt de onderliggende inflatie gedefinieerd als de inflatie excl. energie en voedingsmiddelen. Er bestaan andere definities: inflatie excl. energie en niet-bewerkte voedingsmiddelen, of ook eenvoudigweg inflatie excl. energie.

gezamenlijke consumptieprijzen (dus met inbegrip van energie en voeding) over de periode 2019-2024 zo goed als identiek zou moeten zijn²⁹.

Grafiek 4-9: Ontwikkeling van de consumptieprijzen excl. energie en voeding

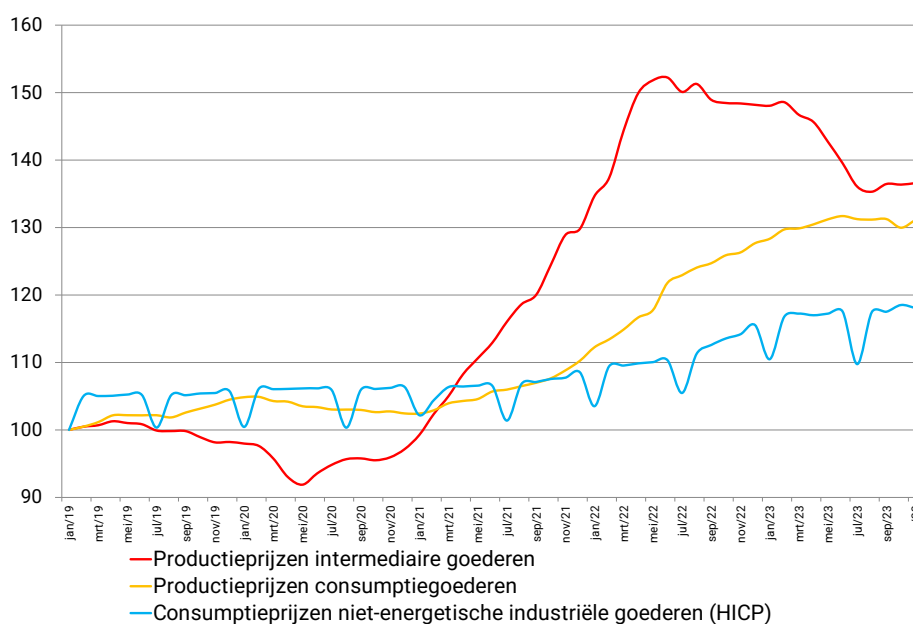

Bronnen: Bundesbank, DNB, BDF, NBB

De versnelling van de onderliggende inflatie is het resultaat van de overdracht doorheen de ganse waardeketen van de stijgingen van de productiekosten die begonnen tijdens de economische opleving na de COVID-19-periode. De spanningen tussen vraag en aanbod die ontstonden in de nasleep van de pandemie³⁰ dreven niet alleen de energieprijzen op (zie hierboven), maar deden ook de prijzen van de grondstoffen en de intermediaire goederen toenemen. Deze prijsstijgingen hadden pas meer dan een jaar later een weerslag op de consumptieprijzen, met name door de productievertragingen en door de contracten die de prijzen voor een bepaalde periode vastlegden tussen de ondernemingen en hun leveranciers (Grafiek 4-10).

²⁹ De onderliggende inflatie in België wordt berekend op basis van de HICP, terwijl in hoofdstuk 1 (Grafiek 3-4) de inflatie wordt berekend op basis van de NICP. Over de periode 2019-2024 is er evenwel zeer weinig verschil tussen de prijsontwikkeling volgens de NICP (21,4 %) en volgens de HICP (21,6 %).

³⁰ Zie CRB (2023) voor een verklaring van de oorzaken van deze spanningen tussen vraag en aanbod.

Grafiek 4-10: Transmissie van de prijzen voor de niet-energieconsumptiegoederen

Bron: FOD Economie

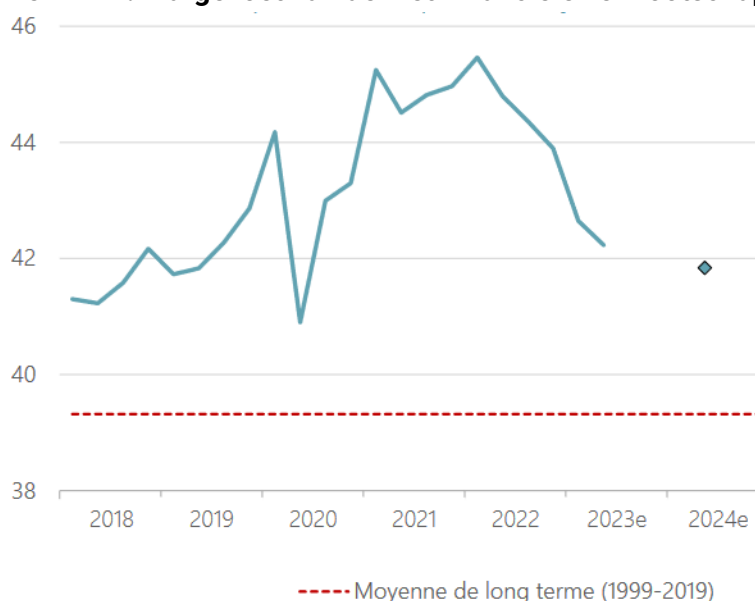
De spanningen tussen vraag en aanbod tijdens de opleving na de COVID-19-periode stelden sommige ondernemingen in staat hun prijzen sterker te verhogen dan de stijging van hun productiekosten, wat heeft geleid tot de stijging van de margevoet op macro-economisch niveau van het eerste kwartaal van 2021 tot het tweede kwartaal van 2022 (Grafiek 4-11).

Deze stijging van de margevoet is een voortzetting van de sinds 1996 waargenomen tendens (zie kadertekst). Die laatste kwam neer op een vermindering van de reële loonkosten per eenheid, d.w.z. een minder sterke groei van de reële uurloonkosten dan de groei van de schijnbare arbeidsproductiviteit³¹. Van 2018 tot 2021 draagt de stijging van de interne ruilvoeten³² ook bij aan de stijging van de margevoet. Dit is toe te schrijven aan de stijging van de producentenprijzen (die kan worden gezien in Grafiek 4-10) als gevolg van de wereldwijde spanningen tussen vraag en aanbod tijdens de opleving na de COVID-19 periode³³.

³¹ De schijnbare arbeidsproductiviteit is gelijk aan de toegevoegde waarde in volume gedeeld door het volume gewerkte uren.

³² De interne ruilvoeten zijn gelijk aan de verhouding tussen de deflator van de toegevoegde waarde en de consumtieprijsindex.

³³ Zie CCE (2023) voor meer details.

Grafiek 4-11: Margevoet van de niet-financiële vennootschappen

Bron: NBB (2023b)

Ontwikkeling van de margevoet en van de rentabiliteit sinds 1996

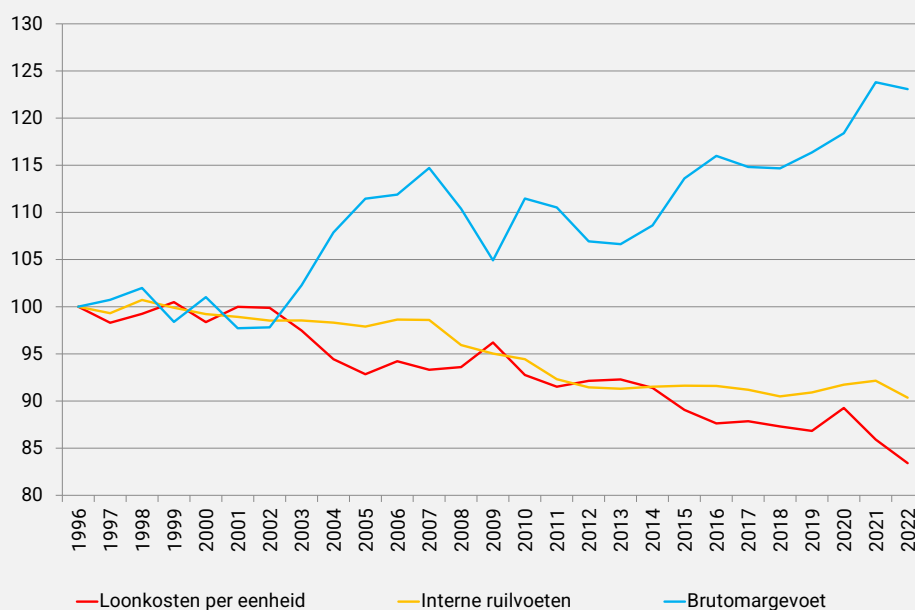
De margevoet wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het bruto exploitatieoverschot (BEO) en de toegevoegde waarde tegen lopende prijzen. Het BEO is wat er van de toegevoegde waarde overblijft na aftrek van de beloning van werknemers en van de belastingen op de productie, en na toevoeging van de productiesubsidies. Eenvoudiger gezegd stemt de margevoet dus overeen met het deel van de toegevoegde waarde dat aan het kapitaal toekomt.

De ontwikkeling van de margevoet kan worden uitgesplitst in twee componenten: de eerste is de ontwikkeling van de reële loonkosten per eenheid product, d.w.z. de verhouding tussen de reële uurloonkosten en de schijnbare arbeidsproductiviteit: als de reële uurloonkosten minder snel stijgen dan de schijnbare arbeidsproductiviteit, neemt de margevoet toe; de tweede is de ontwikkeling van de interne ruilvoeten, d.w.z. de verhouding tussen de deflator van de toegevoegde waarde en de consumptieprijsindex: de margevoet zal dalen als de deflator van de toegevoegde waarde minder snel stijgt dan de consumptieprijsindex.

Historisch gezien volgt de brutomargevoet van de in België gevestigde niet-financiële vennootschappen een opwaartse tendens. In 1996 bedroeg hij zowat 36 %, en daarna is hij geleidelijk opgelopen zijn hoogste niveau in 2021 en 2022 (grafiek 4-13).

Zoals te zien is in Grafiek 4-12, is de stijging van de margevoet over deze periode voornamelijk te wijten aan een daling van de reële loonkosten per eenheid product, soms gedeeltelijk gecompenseerd door een daling van de interne ruilvoeten of, intengendeel, versterkt door een stijging van die laatste, zoals in de recente periode.

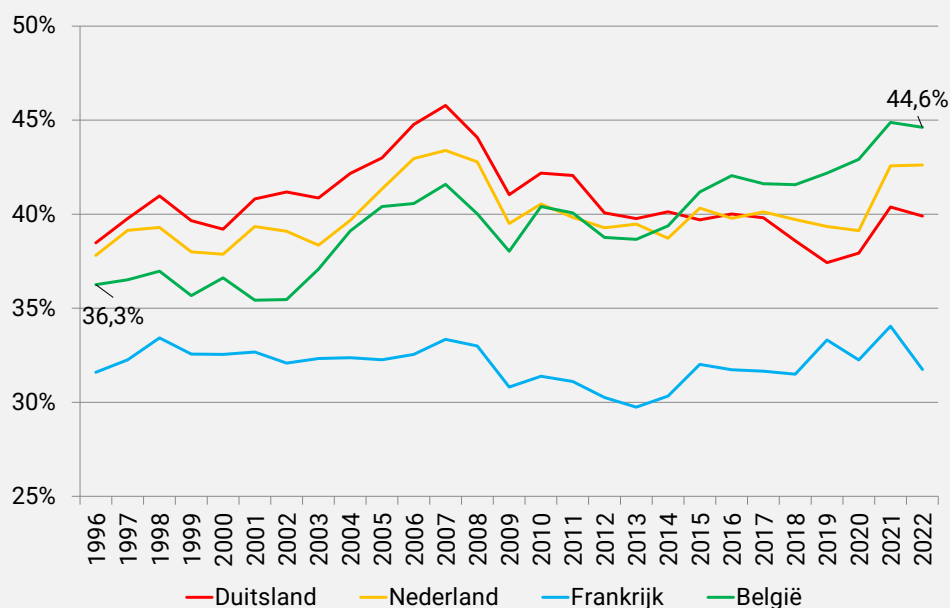
Grafiek 4-12: Ontwikkeling van de brutomargevoet, van de reële loonkosten per eenheid product en van de interne ruilvoeten in de niet-financiële vennootschappen in België sinds 1996

Bronnen: INR, berekeningen secretariaat CRB

In tegenstelling tot België werd in de buurlanden geen trendmatige stijging van de brutomargevoet over de ganse periode waargenomen – of toch in mindere mate in Nederland.

Grafiek 4-13: Brutomargevoet van de niet-financiële vennootschappen in België en in de referentielanden sinds 1996

Bronnen: Eurostat, berekeningen secretariaat CRB

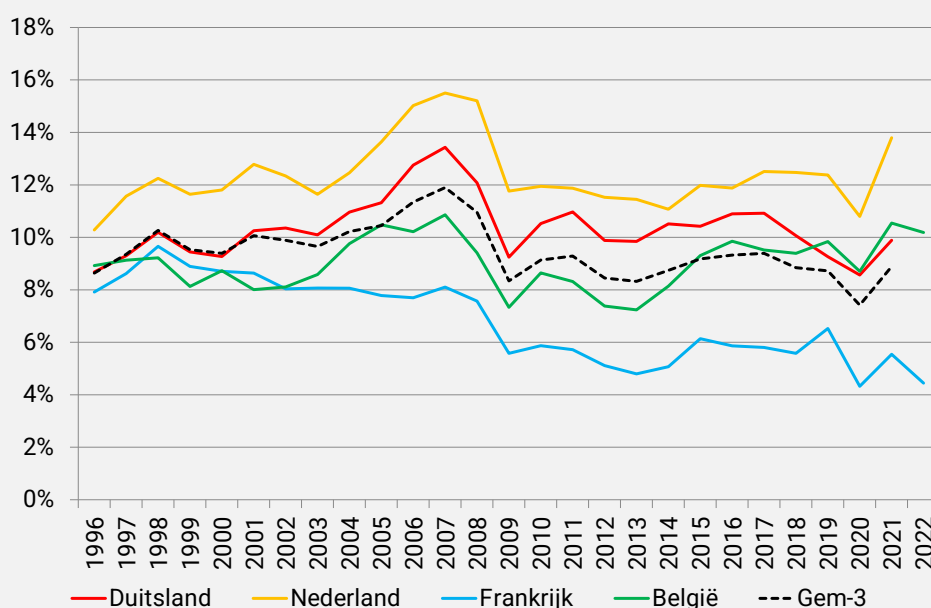
Het BEO wordt aan diverse uitgaven toegewezen: de afschrijvingen, de betaling van belastingen, de vergoeding van het kapitaal en, ten slotte, de opbouw van een nettospaartegoed dat o.a. dient om de productieve investeringen te financieren (via zelffinanciering). Teneinde waar te nemen in welke mate de middelen die aan de onderneming ter beschikking zijn gesteld (de kapitaalvoorraad) inkomsten hebben gegenereerd (die kunnen worden gebruikt om de kapitaalhouders te vergoeden of om bijvoorbeeld nieuwe investeringen te doen), wordt gebruik gemaakt van de indicator van de nettokapitaalrentabiliteit.

De nettorentabiliteit van het kapitaal wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het netto-exploitatieoverschot (NEO) en de kapitaalvoorraad tegen lopende prijzen. Het NEO is gelijk aan het BEO min de afschrijvingen (het verbruik van vaste activa in het lexicon van de nationale rekeningen). De kapitaalvoorraad stemt overeen met de waarde van de vaste activa die de ondernemingen aanhouden om te kunnen produceren, alsmede met de gerealiseerde O&O-investeringen. Wanneer het NEO in hetzelfde tempo stijgt als de kapitaalvoorraad, blijft de rentabiliteit stabiel.

Terwijl de brutomargevoet van de in België gevestigde vennootschappen sinds 1996 gestaag is gestegen, heeft de nettorentabiliteit niet over de hele periode een algemene opwaartse of neerwaartse tendens gevolgd, maar schommelde ze tussen 7% en 11 %.

In 2009, na afloop van de financiële crisis, was de Belgische rentabiliteit lager dan die in Duitsland en in Nederland en hoger dan die in Frankrijk. De nettorentabiliteit van de Belgische ondernemingen volgde daarna een stijgende tendens vanaf 2014, in tegenstelling tot die in Duitsland, waardoor ze die laatste in 2019 bijbeende. De Belgische nettorentabiliteit blijft lager dan die in Nederland, die stabiel bleef, en hoger dan die van Frankrijk, die bleef verslechteren.

Grafiek 4-14: Nettorentabiliteit van de NFV in België en in de referentielanden

Bronnen

Voor een verklaring van de oorzaken van de verschillen in ontwikkeling tussen de margevoet en de rentabiliteit verwijzen we naar het verslag van de CRB over de margevoet, de rentabiliteit en de macro-economische situatie van de ondernemingen, dat [hier](#) kan worden geraadpleegd.

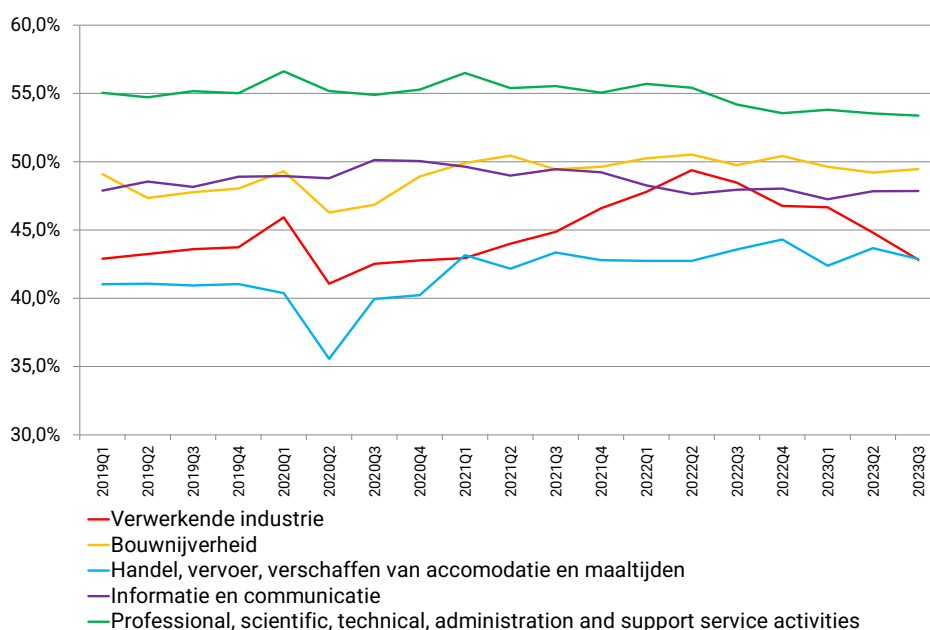
De stijging van de macro-economische margevoet tussen het eerste kwartaal van 2021 en het tweede kwartaal van 2022 vloeit voornamelijk voort uit de stijging van de margevoet van de verwerkende industrie (Grafiek 4-15), doordat die laatste gespecialiseerd is in de productie van intermediaire goederen. De margevoet van de industrie daalde vervolgens vanaf het tweede kwartaal van 2022 als gevolg van de daling van de prijzen van intermediaire goederen (Grafiek 4-10), in een context van afnemende spanningen tussen vraag en aanbod op mondiaal niveau.

In de handels-, de vervoers- en de horecasector, die de grootste invloed hebben op de ontwikkeling van de consumptieprijzen, steeg de margevoet tijdens de laatste twee kwartalen van 2022, en keerde hij vervolgens tegen het einde van de periode terug naar zijn vroegere niveau. Deze ontwikkelingen kunnen een weerspiegeling zijn van het feit dat sommige ondernemingen van deze takken anticipeerden op de indexering van januari 2023³⁴ door deze door te berekenen in hun prijzen, en zo bijdroegen aan de versnelling van de onderliggende inflatie.

---

³⁴ In de handelssector valt ongeveer de helft van de werknemers onder een jaarlijkse indexering. Voor de vervoerssector hebben de twee belangrijkste paritaire comités (die 60% van de werknemers van de bedrijfstak vertegenwoordigen) een systeem van jaarlijkse indexering. Voor de horeca betreft de jaarlijkse indexering 94 % van de werknemers.

Grafiek 4-15: Margevoet in verschillende takken in België³⁵

Bronnen: INR, berekeningen CRB

Voor 2024 verwachten de centrale banken een daling van de onderliggende inflatie in alle landen. Deze is te wijten aan de vertraging van de productieprijzen van de consumptiegoederen, die al sinds medio 2023 vertragen (cf. Grafiek 4-10), en aan de vertraging van de loonkosten (cf. Hoofdstuk 1). Deze daling van de onderliggende inflatie komt tot stand hoewel in het vooruitzicht een stabilisering van de margevoet wordt vastgesteld (zie Grafiek 4-11 voor België).

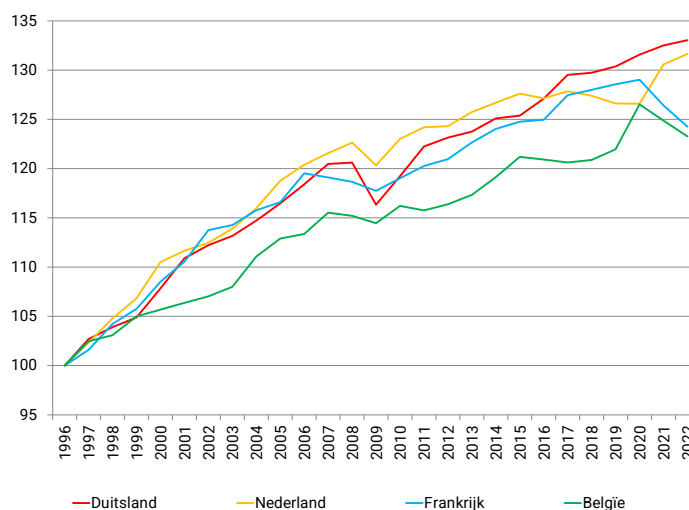
Een andere factor die de ontwikkeling van de onderliggende inflatie beïnvloedt, is de productiviteitsgroei. Een stijging van de productiviteit maakt het immers mogelijk een deel van de stijging van de productiekosten van de ondernemingen te compenseren, die dan hun verkoopprijzen minder moeten verhogen om hun margevoet te behouden.

³⁵ Een proxy is noodzakelijk als we de ontwikkeling van de margevoet per kwartaal en naar bedrijfstak willen analyseren op basis van de nationale rekeningen. De kwartaalgegevens naar bedrijfstak geven immers geen uitsplitsing naar institutionele sector. Het is bijgevolg niet mogelijk de margevoet naar bedrijfstak te berekenen voor enkel de niet-financiële vennootschappen. Bovendien beschikken de kwartaalrekeningen niet over gegevens betreffende de belastingen op de productie en de productiesubsidies. Om de margevoet naar bedrijfstak te ramen, benaderen we het BEO door de beloning van werknemers af te trekken van de totale toegevoegde waarde van de bedrijfstak. Dit bij benadering berekende BEO is dus gelijk aan de som van het BEO van de (financiële en niet-financiële) vennootschappen en van de overheidsbesturen + het gemengd inkomen van de zelfstandigen + de productiebelastingen - de productiesubsidies. Aangezien het gewicht van de zelfstandigen, en dus het niveau van het gemengd inkomen, van bedrijfstak tot bedrijfstak verschilt, heeft het weinig zin de niveaus van de margevoeten tussen de bedrijfstakken te vergelijken.

Voor eenzelfde stijging van de productiekosten zou de onderliggende inflatie aldus minder hoog zijn³⁶.

De NBB verwacht een versnelling van de productiviteit in de periode 2023-2024 (1,1 %) in vergelijking met de periode 2020-2022, toen de groei bijzonder zwak was (0,3 %). Dat is in lijn met een historische tendens van lage productiviteitsgroei, zowel in absolute termen als ten opzichte van de andere landen, zoals blijkt uit het recentste verslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit (Grafiek 4-16).

Grafiek 4-16: Ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit per uur, 1996=100

Bronnen: Nationale Raad voor de Productiviteit (2023) en CRB (de oorspronkelijke grafiek die begint in 2000 werd door de CRB uitgebreid tot 1996)

³⁶ De CRB-nota "Analyse du modèle de croissance belge : création et répartition de la valeur ajoutée en Belgique de 1996 à 2018" (CRB, 2022) toont aan dat de inflatie in België over de periode 1996-2018 hoger was dan in de referentielanden als gevolg van een lagere productiviteitsgroei.

Ontwikkeling van de voedingsprijzen

Afgezien van de ontwikkeling van de energie-inflatie en van de onderliggende inflatie wordt de ontwikkeling van de consumptieprijzen ook beïnvloed door de ontwikkeling van de prijzen van voedingsmiddelen.

In België en in de referentielanden stegen de prijzen van voedingsmiddelen sterk in 2022³⁷, en de NBB en de Bundesbank verwachten nog sterke stijgingen in 2023, alvorens een aanzienlijke vertraging optreedt in 2024³⁸ (de andere twee centrale banken publiceren deze vooruitzichten niet).

Net als voor de andere consumptiegoederen (zie hierboven) zijn deze ontwikkelingen het gevolg van de transmissie van de kostenstijgingen doorheen de ganse waardeketen. De grondstofprijzen zijn van augustus 2020 tot mei 2022 verdubbeld, met name wegens de invasie van Oekraïne door Rusland in februari 2022, die zware verstoringen op de grondstofmarkten heeft veroorzaakt. Ze bereikten een pieknotering en liepen daarna terug tussen mei 2022 en mei 2023.

De productieprijzen van de industrie begonnen vanaf april 2021 sneller te stijgen. In maart, april en mei 2023 was de maandelijkse stijging van de productieprijzen minder uitgesproken dan in de daaraan voorafgaande periode.

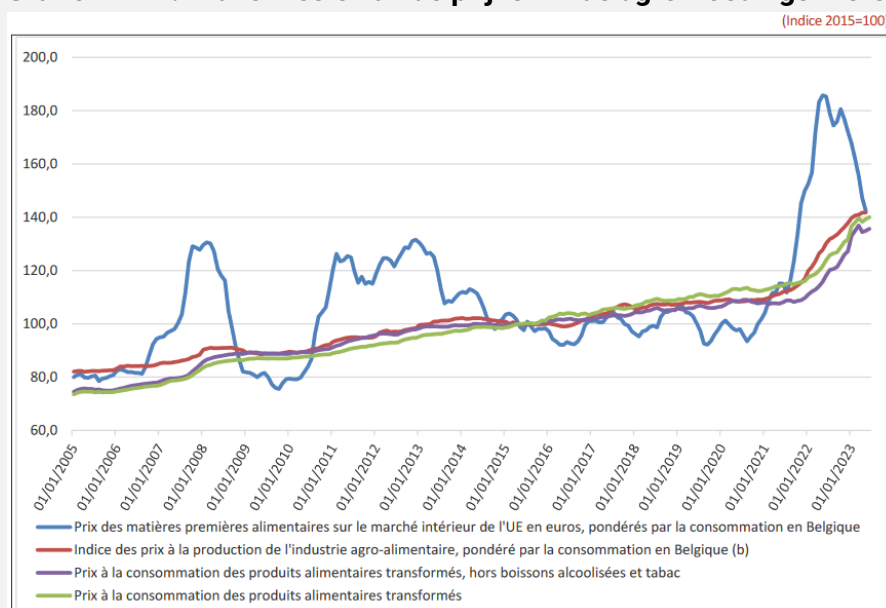
Meer stroomafwaarts zijn de consumptieprijzen van de bewerkte levensmiddelen excl. alcohol en tabak vanaf november 2021 sterk beginnen toe te nemen en bereikten ze een pieknotering in maart 2023. Daarna zijn ze in het tweede kwartaal vertraagd³⁹.

---

³⁷ In 2022 bedroeg de groei van de prijzen van voedingsmiddelen en niet-alcoholische dranken (HICP) 9 % in België, 12,6 % in Duitsland, 10,7 % in Nederland en 7,3 % in Frankrijk.

³⁸ België: 12,7 % in 2023 en 5,0 % in 2024. Duitsland: 11,7 % in 2023 en 2,4 % in 2024.

³⁹ Prijzenobservatorium (2023b)

Grafiek 4-17: Transmissie van de prijzen in de agro-voedingsfilieren

Bron: Prijzenobservatorium (2023b)

5 Waarom werden de lonen in België sneller aangepast dan in de referentielanden?

België: aanpassing van de lonen aan de inflatie via de automatische loonindexering

In België heeft voornamelijk de automatische loonindexering tijdens de geanalyseerde periode bijgedragen aan de stijging van de ULK's (Tabel 5-1). Krachtens de wet van 1996 heeft de regering de maximale marge voor loonsverhogingen exclusief indexering immers vastgesteld op 0,4 % in 2021-2022 en op 0,0 % in 2023-2024. De regering heeft echter de betaling van niet-recurrente premies toegestaan in 2021 (coronapremies) en in 2023 (koopkrachtpremies) voor de sectoren en ondernemingen die goed hadden gepresteerd (zie kadertekst).

Tabel 5-1: Uitsplitsing van de groei van de uurloonkosten⁴⁰ in de privésector in België

	2020-2022	2023	2024
Uurloonkosten	9,7%	7,5%	3,3%
Indexering	7,7%	7,9%	2,6%
Cao-verhogingen	0,9%	0,0%	0,0%
Loondrift	1,3%	0,2%	0,2%
Effect van de werkgeversbijdragen	-0,3%	-0,7%	0,5%

Noot: stijgingen gecorrigeerd voor de akkoorden in de gezondheidszorg

Bronnen: NBB, berekeningen CRB

De koopkrachtpremies

Vanaf 1 juni 2023 hadden ondernemingen die tijdens de inflatiecrisis goede resultaten behaalden de mogelijkheid een éénmalige koopkrachtpremie toe te kennen aan hun werknemers⁴¹. De premie was niet onderworpen aan de gewone socialezekerheidsbijdragen. De toekenning van de koopkrachtpremie moest worden geregeld door een collectieve arbeidsovereenkomst die op sector- of op ondernemingsniveau was gesloten. Bij gebrek aan syndicale delegatie, of wanneer het ging om een personeelscategorie waarvoor zo'n overeenkomst niet de gewoonte is, kon de toekenning worden geregeld door een schriftelijke individuele overeenkomst.

Een (sub)sector-cao moest de volgende definities bevatten:

- Wat wordt bedoeld met een hoge winst in 2022?

⁴⁰ Het hier voorgestelde vooruitzicht m.b.t. de groei van de ULK's voor 2023 en 2024 is dat van de NBB. Voor de berekening van de loonkostenhandicap in de zin van de wet van 1996 (cf. hoofdstuk 2) steunen we ook op het vooruitzicht van het Federaal Planbureau.

⁴¹ Koninklijk besluit van 23 april 2023

- Wat wordt bedoeld met een uitzonderlijk hoge winst in 2022?

Beide begrippen werden in de wettekst niet verder gedefinieerd. Bijgevolg werd de interpretatie overgelaten aan de sectoren, wat leidde tot verschillende definities van hoge winst. In het geval van een cao op ondernemingsvlak moest een verantwoording van goede resultaten tijdens de crisis worden toegevoegd.

In het geval van een (sub)sector-cao kon een onderneming die hoge winst had behaald een premie van maximaal 500,00 EUR toekennen. Een onderneming die uitzonderlijk hoge winst had behaald, kon een premie van maximaal 750,00 EUR toekennen. Ook voor een cao op ondernemingsvlak was het maximum 750,00 EUR. Een werkgever kon aan zijn werknemers op wie een sectorale cao van toepassing was een supplement toekennen zolang het totaal toegelaten maximum van 750,00 EUR niet overschreden werd. De beslissing tot toekenning van de koopkrachtpremie en de invoering van het recht daarop moesten van voor 1 januari 2024 dateren en moesten worden opgenomen in een collectieve of individuele overeenkomst die ten laatste op 31 december 2023 werd gesloten.

Op basis van de laatste analyse van de cao's door de FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg (09-01-2024), boden 83 paritaire comités (PC's) of paritaire subcomités (PSC's), die goed waren voor 52% van de in België bezette arbeidsplaatsen, in hun sectorale overeenkomst de mogelijkheid om een koopkrachtpremie toe te kennen⁴². 10 paritaire (sub)comités verwezen expliciet naar de mogelijkheid om op ondernemingsvlak over een akkoord te onderhandelen. Deze PC's werden gerekend bij de PC's die niet in de mogelijkheid voorzagen om een koopkrachtpremie toe te kennen.

Tabel 5-2: Verdeling tussen de PC's die al dan niet de mogelijkheid boden een koopkrachtpremie toe te kennen

	Aantal PC's	Aantal werknemers	% van totaal werknemers
Met koopkrachtpremie	83	1.934.459	51,52%
Zonder koopkrachtpremie	98	1.820.123	48,48%

Bron : FOD Werk, RSZ, berekeningen CRB

Om te bepalen of een onderneming hoge of uitzonderlijk hoge winst had gemaakt, werden verschillende criteria gehanteerd om de "winst" te berekenen. In het algemeen ging het dan om een soort winst, slechts in enkele gevallen werden omzet e.d. gebruikt. Gezien de grote variatie, heeft het weinig zin een verdere analyse te maken naargelang van het criterium dat gebruikt werd. De vaakst weerkerende criteria waren: operationele bedrijfswinst (code 9901) en winst van het boekjaar (code 9905).

⁴² PC 322 werd niet meegerekend. Conform artikel 10 van de wet van 24 juli 1987 betreffende de tijdelijke arbeid, de uitzendarbeid en het ter beschikking stellen van werknemers ten behoeve van gebruikers, werd de koopkrachtpremie toegekend aan de uitzendkrachten onder dezelfde voorwaarden als deze bepaald bij de overeenkomsten die daarvoor van toepassing waren bij de gebruikers.

Deze "winst" werd berekend ten opzichte van de vorige boekjaren, een bepaald niveau⁴³ of beide. Een opdeling tussen deze drie mogelijkheden is wel nuttig. In 28 PC's (goed voor 18% van het aantal arbeidsplaatsen) werd voor de berekening gekeken naar de vorige boekjaren. In 15 PC's (goed voor 16% van de arbeidsplaatsen) werd een bepaald niveau gehanteerd om de winst te bepalen. In 40 PC's (goed voor 66% van de arbeidsplaatsen) werden beide gebruikt.

Tabel 5-3: Opdeling van de PC's naargelang van de referentie voor de winst

	Aantal PC's	Aantal werknemers	% van totaal werknemers
Vorige boekjaren	28	353.467	18,27%
Bepaald niveau	15	308.404	15,94%
Beide	40	1.272.588	65,79%

Noot: het gaat hier om het aantal werknemers dat onder de PC's valt die de mogelijkheid boden een koopkrachtpremie toe te kennen.

Bron : FOD Werk, RSZ, berekeningen CRB

De PC's kunnen ook worden opgedeeld volgens het aantal mogelijke bedragen die de koopkrachtpremie kan hebben. In 20 PC's (15% van de arbeidsplaatsen) heeft de premie dezelfde waarde in de categorie 'hoge winst' als in de categorie 'uitzonderlijk hoge winst'. Een verschil van 1,00 EUR wordt hier ook gezien als een gelijk bedrag. 29 PC's (13% van de arbeidsplaatsen) maken een onderscheid qua bedrag naargelang van de twee categorieën. In 34 PC's (72% van de arbeidsplaatsen) worden er binnen (één van) de twee categorieën nog verdere onderverdelingen gemaakt en zijn er meerdere bedragen mogelijk binnen één categorie.

Tabel 5-4: Opdeling van de PC's naargelang van het aantal mogelijke bedragen

Aantal bedragen	Aantal PC's	Aantal werknemers	% van totaal werknemers
Eén gelijk bedrag	20	293542	15,17%
Twee bedragen	29	242541	12,54%
Meer dan twee bedragen	34	1398376	72,29%

Noot: het gaat hier om het aantal werknemers dat onder de PC's valt die de mogelijkheid boden een koopkrachtpremie toe te kennen.

Bron : FOD Werk, RSZ, berekeningen CRB

Sinds 1994 is de referentie-index voor de automatische indexering de afgevlakte gezondheidsindex. Dit is de consumptieprijsindex exclusief alcoholische dranken, tabak, diesel en benzine. De index wordt "afgevlakt" genoemd omdat, in plaats van de waarde van de index voor een bepaalde maand te bekijken, het gemiddelde van de laatste vier maanden in aanmerking wordt genomen. Dit veroorzaakt een zeker

⁴³ Bv. in PSC 140.04 spreekt men van hoge winst als de ratio winst/omzet positief is. Van 0,01% tot 2% bedraagt de koopkrachtpremie 200,00 EUR, van 2,01% tot 4% 400,00 EUR.

tijdsverschil tussen de ontwikkeling van de consumptieprijzen en het moment van de automatische indexering⁴⁴.

Hoewel de automatische indexering voor alle loontrekkende werknemers (van de privésector en van de overheidssector) steunt op de ontwikkeling van de afgevlakte gezondheidsindex, verschillen de toepassingsmodaliteiten van dat indexeringsmechanisme volgens het statuut of de sector. Een deel van de werknemers krijgt een indexering telkens wanneer een bepaalde drempel (de spilindex) wordt overschreden. Dat is het geval in het openbaar ambt (dat goed is voor 22 % van de loontrekkers in België). In de privésector betreft de indexering op basis van een spilindex ongeveer de helft van de werknemers. Andere werknemers van de privésector krijgen een indexering op een vaste datum, en in de meeste gevallen eenmaal per jaar (meestal in januari⁴⁵). Die laatste categorie betreft 40 % van de werknemers van de privésector (d.i. 31 % van de werknemers van de economie in haar geheel).

Tabel 5-5 : De verschillende indexeringsmechanismen in de privésector

Methode van indexering	Aantal paritaire comités	Aantal werknemers	% van totaal werknemers
Spilindex totaal	109	1.319.046	43,44%
PC's met spil 1,02	92	1.249.992	41,16%
PC's met spil 1,01	11	55.773	1,84%
Vast tijdstip totaal	56	1.526.532	50,27%
leder jaar	29	1.213.703	39,97%
ledere 6 maanden	9	66.328	2,18%
ledere 3 maanden	12	171.160	5,64%
Interimarissen	1	127.141	4,19%
Paritair comité zonder indexering	9	51.693	1,70%
Niet gedekt door paritair comité		11.774	0,39%

Noot: gegevens van het eerste kwartaal van 2022

Bronnen: FOD Werkgelegenheid, RSZ, berekeningen CRB

Aldus zagen iets meer dan een miljoen werknemers hun loon in de maand januari 2023 aangepast worden aan de in 2022 geregistreerde inflatie. Hun inkomen nam toen met niet minder dan 11 % toe. In tegenstelling met zij die een frequente of aan de spilindex gekoppelde indexering ontvangen, hebben deze werknemers in 2022 een indexering gekend die lager was dan de inflatie in 2022. Door de daling van de inflatie hebben

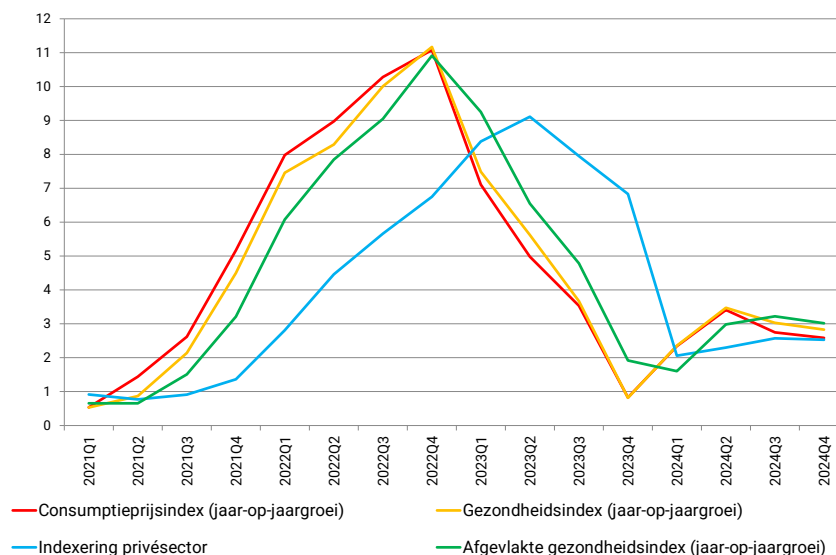
⁴⁴ De consumptieprijsindex meet de prijs van goederen en diensten die wordt waargenomen in de maand waarin de index wordt gepubliceerd. Sommige goederen, zoals duurzame goederen (auto's, audiovisuele en IT-apparatuur enz.), worden niet elke maand gekocht. Ook sommige diensten (energie- en telefooncontracten enz.) worden niet elke maand vernieuwd. Daarom is er een zeker tijdsverschil tussen de ontwikkeling van de consumptieprijsindex en de ontwikkeling van wat huishoudens daadwerkelijk betalen. Door een tijdsverschil t.o.v. de consumptieprijsindex te creëren, maakt de afvlakking van de gezondheidsindex het mogelijk om de ontwikkeling van de werkelijke uitgaven beter in kaart te brengen.

⁴⁵ Volgens de gegevens van het eerste kwartaal van 2022 genoten 977.734 werknemers in loondienst, goed voor 32,2 % van de privésector, een indexering in januari.

deze werknemers in 2023 een indexering ontvangen die hoger was dan de inflatie (Grafiek 5-1). Over de ganse periode volgt de indexering van de lonen dus de ontwikkeling van de gezondheidsindex, maar met vertraging.

Grafiek 5-1: Tijdsverloop tussen de consumptieprijsindex en de indexering

Bron: FPB

De indexering heeft in de bijzondere context van de stijging van de energieprijzen een regressieve impact gehad op de inkomensverdeling

Achter de hierboven beschreven resultaten gaan verschillen binnen de groep van huishoudens schuil. De automatische indexering van de lonen had tijdens de stijging van de energieprijzen in 2021 en 2022 immers een regressieve impact⁴⁶ op de verdeling van de inkomens van de huishoudens. Dat blijkt uit de studie van Capéau et al. (2022) op basis van vergelijkingen van contrafactuele situaties waarbij elk effect (stijging van de energieprijzen, indexering, maatregelen van de regering) afzonderlijk wordt gesimuleerd.

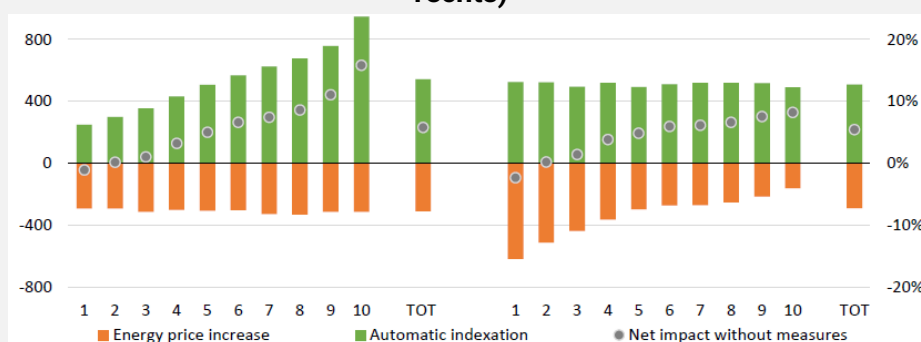
Dit regressieve effect wordt verklaard door het feit dat het aandeel van de energie-uitgaven in het beschikbaar inkomen groter wordt naarmate het inkomen lager is. De stijging van de energie-uitgaven is dus relatief groter voor de laagste inkomenscategorieën (deze stijging werd evenwel meer ingeperkt voor de personen met het sociaal tarief). Daarentegen is de stijging van de inkomens, in verhouding tot

⁴⁶ Een regressieve impact op de inkomensverdeling verwijst naar een situatie waarin een verandering, een beleid of een gebeurtenis tot gevolg heeft dat de personen met lage inkomens meer worden benadeeld dan zij die hogere inkomens hebben. Met andere woorden, deze impact verergert de bestaande economische ongelijkheden doordat ze de personen en huishoudens die al meer financiële middelen hebben bevoordeelt, en zij met minder middelen benadeelt.

het beschikbaar inkomen, dezelfde voor alle inkomenscategorieën, aangezien de indexering evenredig is met de lonen.

Gemiddeld genomen overcompenseert de inkomensstijging als gevolg van de indexering dus de stijging van de uitgaven door de energieprijsstijging, en het effect verschilt naargelang van de inkomenscategorie: huishoudens in het eerste deciel worden gemiddeld genomen ondergecompenseerd, die in het tweede deciel worden gemiddeld genomen nog net gecompenseerd, en vanaf het derde deciel worden alle huishoudens gemiddeld genomen overgecompenseerd. Opgemerkt moet worden dat er enige spreiding is rond de gemiddelden binnen de verschillende inkomenscategorieën. Dit is met name te wijten aan het feit dat sommige huishoudens wel en andere niet onder het sociale tarief vallen.

Grafiek 5-2: Compensatie van de stijging van de energieprijzen door de indexering (in euro's links, en in procenten van het beschikbaar inkomen rechts)⁴⁷

Bronnen: Capéau et al. (2022)

Het sociaal tarief en de uitbreiding ervan⁴⁸ maakten het mogelijk de laagste inkomenscategorieën (meer bepaald de eerste twee decielen) te compenseren. Maar in tegenstelling tot het uitgebreide sociaal tarief, dat gebaseerd was op inkomenscriteria, kwam het eerder bestaande sociaal tarief ook ten goede aan hogere inkomenscategorieën⁴⁹. De andere regeringsmaatregelen (btw-verlaging⁵⁰, forfaitaire

⁴⁷ Voor elk inkomensdeciël geven de oranje balken de daling van het beschikbaar gezinsinkomen weer (links in euro's, rechts als percentage van het beschikbaar inkomen) die werd veroorzaakt door enkel de stijging van de energieprijzen (exclusief regeringsmaatregelen). De groene balken geven de gemiddelde stijging van het beschikbaar gezinsinkomen weer die wordt veroorzaakt door enkel de indexering van lonen en sociale overdrachten, vóór de regeringsmaatregelen. De grijze bolletjes geven de netto-impact van deze twee gebeurtenissen op het beschikbaar gezinsinkomen weer (exclusief regeringsmaatregelen).

⁴⁸ Verlenging van de tijdelijke uitbreiding van het sociaal tarief voor elektriciteit en aardgas voor de personen die de verhoogde tegemoetkoming genieten.

⁴⁹ Men kan immers het sociaal tarief krijgen om niet-monetaire redenen, bv. omdat men binnen het huishouden een persoon met een handicap heeft.

⁵⁰ Verlaging van de btw van 21 % tot 6 % op elektriciteit vanaf maart 2022; verlaging van de btw van 21 % tot 6 % op aardgas vanaf april 2022.

premies⁵¹) waren niet gericht en kwamen daarom in gelijke mate ten goede aan alle huishoudens.

Door de regeringsmaatregelen mee in rekening te brengen in de consumptieprijsindex kon de inflatie en dus de indexering echter worden vertraagd. Aangezien de indexering evenredig is met de lonen, is de gemiste winst (in euro's) groter voor de hoge inkomens dan voor de lage inkomens. Dit maakte het dus mogelijk het regressieve effect dat werd veroorzaakt door de indexering in deze specifieke context van stijgende energieprijzen te temperen.

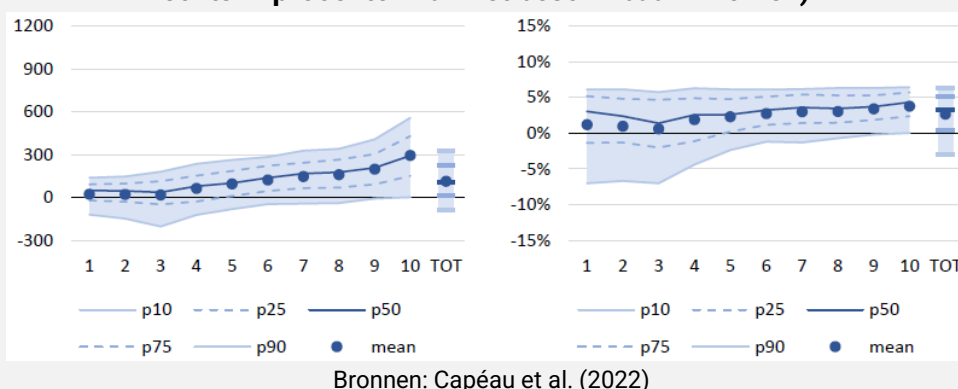
Uiteindelijk kunnen de indexering en de regeringsmaatregelen de eerste drie inkomensdecielen nog net compenseren. De volgende decielen worden overgecompenseerd.

De impact van de indexering en van de regeringsmaatregelen kan binnen de verschillende inkomenscategorieën echter verschillen door verschillen in de consumptiepatronen van de huishoudens. Binnen een inkomenscategorie kan het gewicht van energie in het budget immers variëren naargelang van o.a. de omvang van het huishouden, de leeftijd en het type van woning, de verwarmingstechnologie en de isolatie. Met andere woorden, binnen een inkomenscategorie zijn sommige huishoudens ondergecompenseerd en andere overgecompenseerd. Het bestaan van het sociaal tarief beperkt deze spreiding. Zonder het sociaal tarief zou de stijging van de energiefactuur voor de huishoudens die wonen in energievervlindende woningen bijvoorbeeld veel hoger zijn geweest. Vanaf het negende deciel zijn de meeste huishoudens echter overgecompenseerd (Grafiek 5-3).

---

⁵¹ Federale verwarmingspremie van 100 euro voor de houders van een residentieel elektriciteitscontract; federale 'stookoliecheque' van 200 euro voor de huishoudens die zich met huisbrandolie of propaan in bulk verwarmen voor de verwarming van een individueel huis of appartement; basisvergoeding voor elektriciteit en gas die overeenstemt met een verlaging van de elektriciteitsfactuur van 61 euro en met een verlaging van de gasfactuur van 135 euro. Deze basisvergoeding wordt belast ten belope van 1,5 maal de gemiddelde belastingvoet van het huishouden indien het belastbaar jaarlijks netto-inkomen meer bedraagt dan 62.000 euro voor alleenstaanden, of dan 125.000 euro voor koppels. De belaste huishoudens ontvangen "netto" dus een lagere uitkering. Concreet vallen voornamelijk de huishoudens van het negende en het tiende deciel onder deze belasting.

Grafiek 5-3: Uitsplitsing naar deciel van de impact van de stijging van de energieprijzen, de indexering en de regeringsmaatregelen (links in euro's en rechts in procenten van het beschikbaar inkomen)⁵²

Frankrijk: aanpassing van de lonen aan de inflatie via de indexering van het SMIC

In Frankrijk is een gedeeltelijke vorm van automatische loonindexering van toepassing via de indexering van het SMIC (salaire minimum interprofessionnel de croissance - interprofessioneel minimumgroeiloon). Het SMIC wordt immers op nationaal niveau vastgesteld door de regering, volgens een indexeringsregel op basis van de inflatie en van de groei van de vroegere reële lonen⁵³.

De sinds 2021 waargenomen inflatie heeft aldus tot een aantal herwaarderingen van het SMIC geleid. Deze frequente herwaarderingen van het SMIC hebben zich geleidelijk uitgebreid naar de minimumlonen die in 2022 in de bedrijfstakken werden vastgesteld, aangezien deze m.n. worden geherwaardeerd wanneer ze onder het SMIC terechtkomen. Dit heeft geleid tot een forse versnelling van de overeengekomen lonen aan het einde van 2022.

⁵² Voor elk inkomensdeciël tonen de blauwe stippen de algehele impact (in euro's links en in procenten van het beschikbaar inkomen rechts) van de stijging van de energieprijzen, van de indexering en van de regeringsmaatregelen op het beschikbaar gezinsinkomen (ze stemmen overeen met de zwarte stippen van de vorige grafiek). De grafiek geeft ook de verdeling van de algehele impact binnen elk deciel weer. Zo bedraagt de mediane algehele impact (p50) binnen de eerste drie decielen bijna 0. Dit betekent dat de algehele impact positief is voor 50 % van de huishoudens en negatief voor de overige 50 %. Binnen het tiende deciel bedraagt het percentiel 10 bijna 0. Dit wil zeggen dat 90 % van de huishoudens binnen deze inkomensklasse een positieve algehele impact ondervindt, en de overige 10 % een negatieve impact.

⁵³ Elk jaar wordt het SMIC op 1 januari automatisch geherwaardeerd ten belope van de inflatie sinds de laatste herwaardering van het SMIC en van de helft van de koopkrachtwinst van het uurloon van arbeiders en bedienden. Bovendien wordt het SMIC, zodra de inflatie sinds de laatste herwaardering meer dan 2 % bedraagt, de daaropvolgende maand ten belope van die inflatie verhoogd (Baudry et al. 2023).

De overeenkomsten voor het jaar 2023 wijzen op een verdere uitbreiding van de inflatie naar de sectoriële minima, met name voor de takken die hun overeenkomst in 2022 niet hadden herzien, maar in een iets lager tempo - zoals blijkt uit de indicator van de afgesproken lonen⁵⁴ die wordt gepubliceerd door de Banque de France (Grafiek 5-4). Net als in België heeft de afname van de inflatie van de afgelopen maanden dus geleid tot een vertraging van de groeidynamiek van de afgesproken lonen in Frankrijk.

Bedrijfsovereenkomsten in Frankrijk

Naast de minimumlonen die binnen de bedrijfstakken worden vastgesteld (en die met name een belangrijke rol spelen voor de kleinere ondernemingen), kunnen ook binnen de ondernemingen (meer bepaald de grote bedrijven) collectieve overeenkomsten over de effectieve lonen worden gesloten⁵⁵. Deze overeenkomsten dragen bij aan de stijging van de afgesproken lonen (cf. Grafiek 2-4). De afgesproken loonsverhogingen zijn niet noodzakelijk eenvormig: een kwart van de overeenkomsten van 2023 vermeldt sterkere verhogingen voor de werknemers met een relatief lager loon⁵⁶.

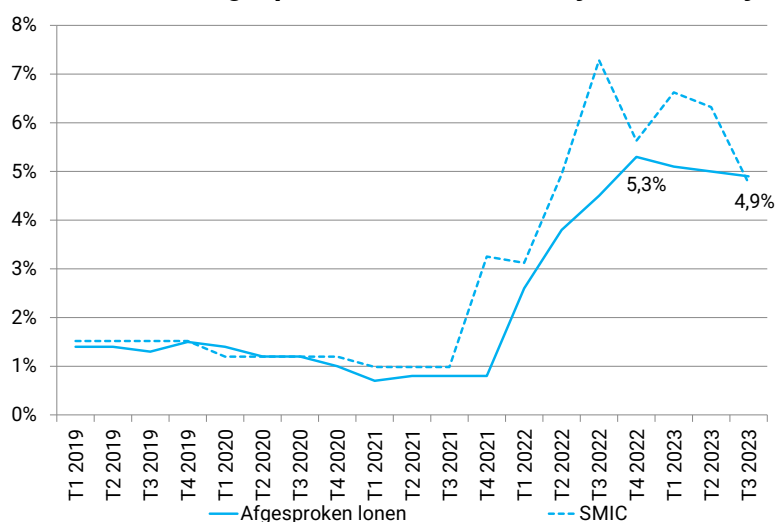
Bovendien omvat een derde van de loonovereenkomsten die eind 2022-begin 2023 in de ondernemingen werden ondertekend de betaling van een 'waardedelingspremie' (van gemiddeld ca. 900 euro). Deze regeling, die op 1 juli 2022 werd ingevoerd, stelt de ondernemingen in staat om hun werknemers een jaarlijkse premie van max. 3.000 euro te betalen, die is vrijgesteld van socialezekerheidsbijdragen. Dit leidt tot een bijkomende stijging van de lonen in 2023 (Baudry et al. 2023). De Banque de France (2023c) verwacht in 2024 minder uitbetalingen van premies, wegens een wijziging in de fiscaliteit die op 1 januari 2024 in werking is getreden⁵⁷.

⁵⁴ De (driemaandelijke) indicator van de afgesproken lonen maakt het mogelijk de ontwikkeling te volgen van de lonen die werden overeengekomen in de collectieve arbeidsovereenkomsten op bedrijfstakniveau, die betrekking hebben op de overgrote meerderheid van de werknemers in de privésector. Hij stemt overeen met de gemiddelde stijging over een jaar, die wordt berekend op basis van loonschalen die elk jaar in meer dan 350 takken worden vastgesteld (bron: <https://www.banque-france.fr/statistiques/inflation/dynamique-des-salaires-negociés>).

⁵⁵ De lonen vormen een van de thema's van de verplichte jaarlijkse onderhandelingen ('négociation annuelle obligatoire' - NAO) in de ondernemingen die over een vakbondsvertegenwoordiging beschikken.

⁵⁶ Deze overeenkomsten voorzien in een gemiddelde stijging van 4,9 % voor de relatief lager betaalde werknemers in het bedrijf, tegenover 3,6 % voor relatief hoger betaalde werknemers (Baudry et al. 2023, p. 9).

⁵⁷ De premie blijft vrijgesteld van sociale bijdragen, maar dat geldt niet langer voor de algemene sociale bijdrage ('contribution sociale généralisée' - CSG) en de bijdrage aan de terugbetaling van de sociale schuld ('contribution au remboursement de la dette sociale' - CRDS).

Grafiek 5-4: Indicator van de afgesproken lonen in Frankrijk en SMIC - jaarlijkse groei

Bronnen: Banque de France en Ministère du Travail, du Plein emploi et de l'insertion

Samengevat combineert Frankrijk een lagere inflatie dan in Duitsland, dan in België en dan in Nederland (wegens het tariefschild⁵⁸, zie vorig hoofdstuk) met een relatief snelle aanpassing van de lonen aan de inflatie - doordat de loonontwikkeling binnen de takken wordt beïnvloed door het SMIC, dat zelf ook wordt geïndexeerd.

Duitsland en Nederland: nog gedeeltelijke aanpassing van de lonen aan de inflatie via de loononderhandelingen

In Duitsland en in Nederland wordt de aanpassing van de lonen aan de inflatie vastgesteld via de sectoriële collectieve overeenkomsten waarover elk jaar of om de 2 jaar wordt onderhandeld. Er bestaat dus geen mechanisme van automatische loonindexering zoals in België of in Frankrijk (voor het SMIC), tenzij enkel in een zeer beperkt aantal sectoren. In Nederland bevat 5% van de sectoriële collectieve overeenkomsten een indexeringsmechanisme. In Duitsland wordt in enkele sectoren over de overeenkomsten heronderhandeld wanneer de inflatie een bepaald niveau overschrijdt (OESO 2023, p. 59).

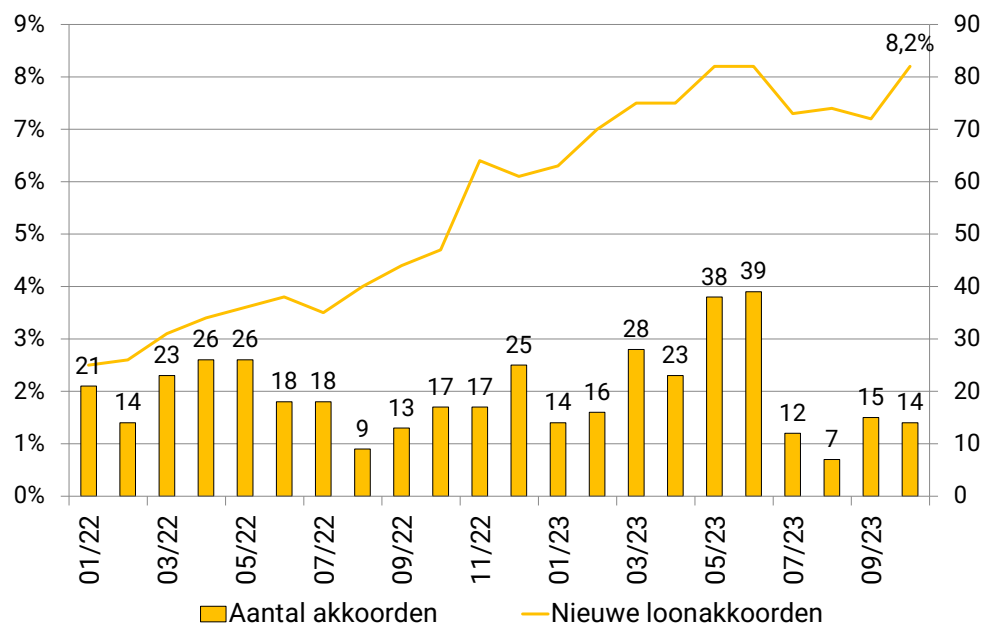
In beide landen liepen de meeste collectieve arbeidsovereenkomsten pas eind 2022 ten einde. De Duitse en Nederlandse werknemers leden in 2022 bijgevolg reële loonverliezen toen de inflatie fors de hoogte inging. De aanpassing van de lonen aan

⁵⁸ In haar vooruitzicht van december beschikte de Banque de France nog niet over informatie betreffende de aankondigingen van de regering inzake de verhoging van de elektriciteitsprijs in februari. Ze ging er destijds van uit dat er in 2024 een eenmalige verhoging van ongeveer 4% zou zijn in februari, terwijl die uiteindelijk volgens de aankondiging van de regering ongeveer 9% bedraagt.

de inflatie begon dus pas vanaf 2023, bij de vernieuwing van de collectieve overeenkomsten.

In Nederland geven de onlangs gesloten loonakkoorden aldus een hoge groei van de lonen te zien (8,2% in oktober, cf. grafiek 5-5).

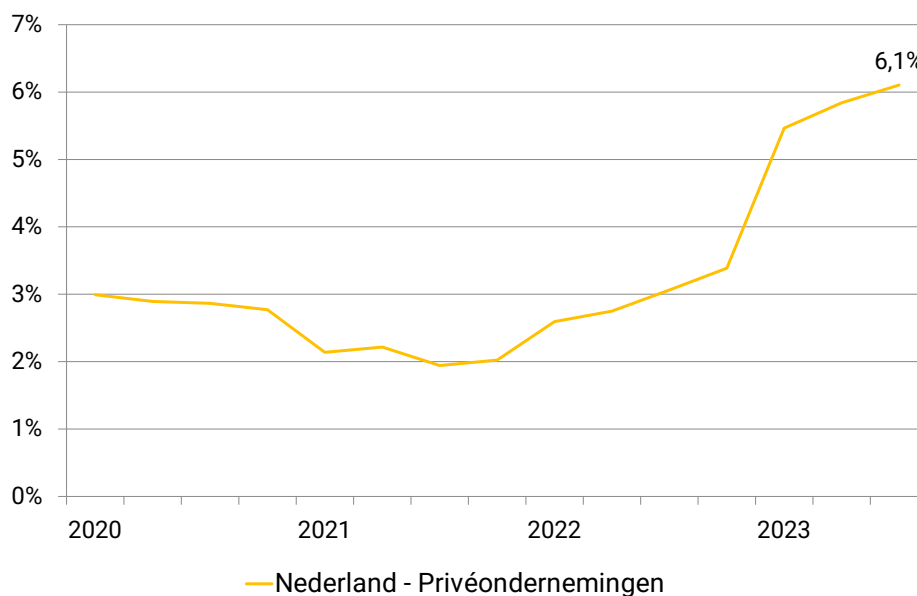
Grafiek 5-5: Gemiddelde van de nieuwe loonakkoorden (en aantal gesloten akkoorden) - per maand in Nederland

Bron: AWWN

Hoewel de recentste overeenkomsten boven de 8% uitkomen, zal de gemiddelde groei van de lonen in de privésector toch niet zo'n hoog niveau bereiken. De meeste collectieve overeenkomsten hebben immers een looptijd van één of twee jaar, zodat de toekomstige groei van de lonen overeenstemt met een mix van nieuwe en bestaande loonakkoorden (DNB, 2023a). In het derde kwartaal van 2023 bedraagt de groei (over 1 jaar) van de cao-lonen in de privésector 6,1% (Grafiek 5-6).

Grafiek 5-6: Cao-lonen (per uur, met inbegrip van de bijzondere bezoldigingen) in de privésector in Nederland - jaarlijkse groei

Bron: CBS

Op jaarbasis zal de groei van de lonen volgens de vooruitzichten van de Nederlandse centrale bank allicht in 2023 zijn hoogtepunt bereiken, met een gemiddelde groei van de cao-lonen van 5,9%. De groei van de lonen zal normaal in de komende jaren historisch hoog blijven (+5,7% in 2024, +3,7% in 2025) – en heel wat hoger dan het gemiddelde van 1,9% dat van 2010 tot 2019 werd opgetekend. Van 2023 tot 2025 zullen de lonen aldus sneller stijgen dan de inflatie. Dat betekent echter niet dat de reële loonverliezen van 2021 en 2022 voor iedereen zullen worden gecompenseerd. Over de ganse periode 2021-2025 zal de (verwachte) groei van de nominale cao-lonen in de ondernemingen allicht bijna een procent lager zijn dan de inflatie zoals die wordt gemeten door de HICP (DNB 2023c). Er moet echter aan worden herinnerd dat de HICP in Nederland de door de huishoudens waargenomen inflatie over deze periode overschatte, omdat deze was gebaseerd op de prijzen van de nieuwe energiecontracten⁵⁹.

⁵⁹ Dit komt omdat, overeenkomstig de Eurostat-regelgeving, de prijsindex in Nederland rekening hield met de prijzen van de contracten die in de loop van de maand waren vernieuwd en niet met de prijzen die huishoudens daadwerkelijk betaalden op basis van hun lopende contract. Deze situatie is sinds juni 2023 veranderd, want het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) past een nieuwe methodologie toe om beter rekening te houden met de prijzen die daadwerkelijk door de consumenten worden betaald, die kunnen verschillen van de prijzen van de nieuwe contracten in een periode van sterk schommelende energieprijzen.

In Duitsland wordt de frequentie van de collectieve loononderhandelingen niet opgelegd door de wet. De loonakkoorden hebben vaak betrekking op de twee volgende jaren. Ongeveer de helft (49%) van de 46,1 miljoen loontrekkers valt onder collectieve bedrijfstakovereenkomsten (bedrijfstak-cao's).

In 2023 moest voor zowat 11 miljoen werknemers (van wie 2,8 miljoen werknemers van het openbaar ambt) worden heronderhandeld over de loonakkoorden. Tussen december 2023 en december 2024 zullen de collectieve loonovereenkomsten voor ongeveer 12 miljoen loontrekkers ten einde lopen⁶⁰. Met name in de metaal- en de elektriciteitsindustrie, de grootste sector voor collectieve onderhandelingen in Duitsland (3,6 miljoen werknemers), zullen de collectieve onderhandelingen vanaf september 2024 worden hervat. De collectieve overeenkomsten in de overheidssector op federaal en op lokaal niveau lopen pas eind 2024 af. Het tijdschema met de vervaldata van de collectieve overeenkomsten voor de belangrijkste sectoren is beschikbaar [via deze link](#).

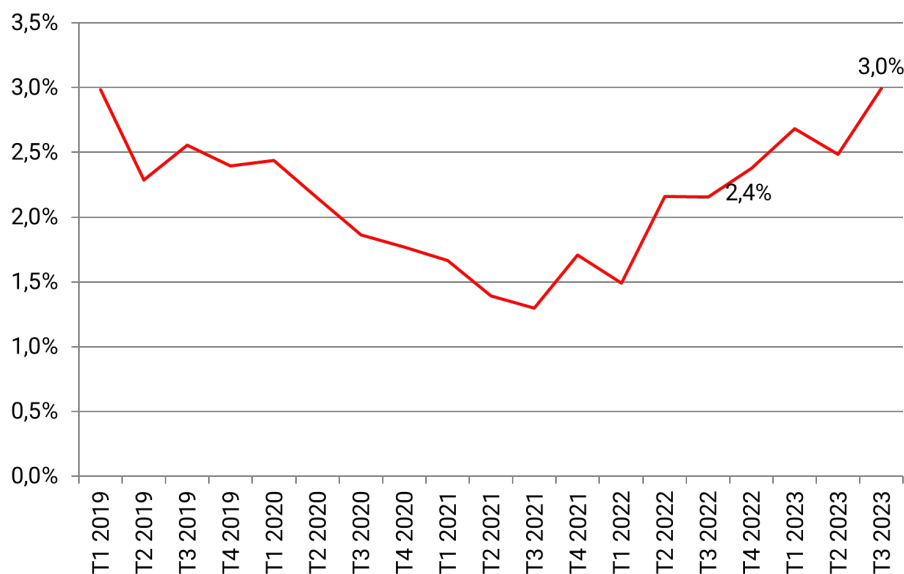
De loonakkoorden die de afgelopen maanden in Duitsland werden gesloten, overschreden de sterke loonsverhogingen die vorig jaar werden afgesproken. Deze akkoorden hebben de eind 2022 geformuleerde verwachtingen blijkbaar ruimschoots overstegen, meer bepaald in de kleine takken. Berekend op jaarbasis bedroeg de loongroei bv. 6,3% voor de overheidssector, 6,1% voor de Deutsche Post en 5,1% voor de textiel- en kledingnijverheid. In sommige sectoren verkregen de vakbonden een aanzienlijk hoger percentage van hun eisen dan het gemiddelde van de vorige jaren (Deutsche Bundesbank 2023a, p. 16).

Terzelfder tijd bleken de onderhandelingen in sommige grote sectoren zeer moeilijk te verlopen. De onderhandelingen die sinds april aan de gang zijn in de kleinhandel (2,6 miljoen werknemers) en in de groothandel en de internationale handel (1,2 miljoen werknemers) zijn nog niet afgerond. Dit verschuift een deel van de verwachte loonstijging naar 2024. In totaal zouden de cao-lonen aldus met 4,0% stijgen in 2023 en met 5,0% in 2024, als gevolg van de inhaalbeweging t.o.v. het koopkrachtverlies van de voorbije jaren dat nog niet volledig werd gecompenseerd, van een nog steeds hoge inflatie en van een robuuste arbeidsmarkt (Deutsche Bundesbank 2023b, pp. 28-29).

---

⁶⁰ Deze cijfers zijn afkomstig van de Duitse confederatie van vakbonden (Deutscher Gewerkschaftsbund of DGB), de belangrijkste vakbondsconfederatie in Duitsland.

Grafiek 5-7: Indicator van de afgesproken lonen in Duitsland (basismaandloon, excl. eenmalige betalingen en bijkomende voordelen) - jaarlijkse groei

Bronnen: Deutsche Bundesbank - berekeningen van het secretariaat

De meeste recente loonakkoorden in Duitsland voorzien in een combinatie van permanente loonsverhogingen en belastingvrije premies ter compensatie van de inflatie. De premies ter compensatie van de inflatie zijn een maatregel die door de regering werd aangenomen. Deze maatregel stelt de ondernemingen in staat aan hun werknemers uitzonderlijke betalingen tot max. 3.000 euro toe te kennen, die vrijgesteld zijn van belastingen en socialezekerheidsbijdragen. Deze regeling vergemakkelijkt de loononderhandelingen tussen werkgevers en vakbonden. Ze werd met name in de metaalverwerkende en elektriciteitsindustrie gebruikt (zie kadertekst hieronder).

Gelet op het vaste bedrag van de premies ter compensatie van de inflatie zullen de loonsverhogingen hoger zijn voor de lagere loonschalen en lager voor de hogere loonschalen. Hetzelfde geldt in de sectoren waarin minimumbedragen voor de permanente loonsverhogingen werden afgesproken.

Vaak wordt de betaling van de premies ter compensatie van de inflatie vrij snel uitgevoerd, terwijl de inwerkingtreding van de permanente loonsverhogingen met aanzienlijke vertraging wordt voorzien.

Vanaf 2025 zullen op de premies ter compensatie van de inflatie opnieuw belastingen en sociale bijdragen verschuldigd zijn. Hoewel de Duitse centrale bank ervan uitgaat dat ze in sommige gevallen zullen worden vervangen door permanente loonsverhogingen, zal de stijging van de afgesproken lonen allicht lager zijn dan die

van de voorafgaande twee jaar, al blijft ze op een hoog niveau - ca. 3% in 2025 en 2026 (Deutsche Bundesbank 2023a en b).

Voorbeeld van loonakkoorden in Duitsland

In de metaal- en elektriciteitsindustrie⁶¹, die 3,9 miljoen werknemers telt, werd in november 2022 een akkoord gesloten voor een periode van 2 jaar. Het voorziet in een loonsverhoging van 8,5% in twee fasen: een eerste loonsverhoging van 5,2% die in juni 2023 werd doorgevoerd, gevolgd door een verhoging van 3,3% op 1 mei 2024. Daarnaast wordt een belastingvrije premie van 3.000 euro betaald.

In de overheidssector voorziet het loonakkoord, dat in april 2023 werd gesloten voor een periode van twee jaar, in een loonsverhoging van 5,5% (of een minimale verhoging van 340 euro) voor de 2,5 miljoen werknemers van de staat en van de gemeenten. Deze zal vanaf maart 2024 worden ingevoerd. In afwachting daarvan moet een inflatiecompensatie van 3.000 euro in verschillende schijven worden uitbetaald. Deze belastingvrije maatregel is van kracht sinds juni 2023.

Verhoging van het wettelijk minimumloon in Duitsland en in Nederland

Buiten de afgesproken loonsverhogingen in de sectoren en de ondernemingen kunnen de laagste lonen hun loon ook zien stijgen dankzij de herwaardering van het wettelijk minimumloon.

In Nederland bestaat er op nationaal niveau een automatisch verband tussen het minimumloon en de afgesproken lonen. Het minimumloon kan op regelmatige tijdstippen (2 maal per jaar) worden aangepast in functie van de ontwikkeling van de afgesproken lonen (OESO 2023, p. 51). De regering heeft (via de minister van Sociale zaken en Werkgelegenheid) echter de mogelijkheid van de regel af te wijken als ze van oordeel is dat deze een buitensporige loonontwikkeling veroorzaakt die de werkgelegenheid in het gedrang zou kunnen brengen⁶².

---

⁶¹ Deze industriële sleutelsector in Duitsland omvat bedrijven die actief zijn in de takken van de auto-industrie, elektronica en gereedschapswerktuigen.

⁶² Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag, artikel 14, vijfde lid.

Parallel met de toepassing van dit mechanisme heeft de Nederlandse regering ook - voor het eerst sinds de invoering van het minimumloon in 1969 - beslist om per 1 januari 2023 een bijzondere verhoging van het wettelijk minimumloon van 8,05 % in te voeren⁶³.

Overschakeling op wettelijk minimumuurloon in 2024

Tot eind 2023 was het bedrag van het wettelijk minimumloon in Nederland vastgesteld voor een dag, een week of een volledige maand werk. Het minimumuurloon van een werknemer verschilde dus in functie van het aantal uren dat elke week werd gewerkt. Welnu, dat wekelijks aantal arbeidsuren verschilt naargelang van de collectieve arbeidsovereenkomsten van elke sector (meestal 36, 38 of 40 uur).

Vanaf 1 januari 2024 werd een wettelijk minimumuurloon ingevoerd. Er bestaat geen vast minimumloon per dag, per week of per maand meer. Het bedrag van het minimumuurloon vanaf 1 januari 2024 (13,27 euro) werd bepaald op basis van een voltijdse job van 36 uur. Concreet betekent dit dat de werknemers die werken in sectoren met een arbeidsstelsel van meer dan 36 uur in 2024 een sterkere verhoging van het minimumloon hebben gekregen⁶⁴.

In Duitsland werd het algemeen wettelijk minimumloon⁶⁵ in oktober 2022 verhoogd tot 12 euro (bruto) per uur, nadat het in januari en juli 2022 al was opgetrokken. Met deze drie verhogingen groeide het brutominimumloon met 25% in vergelijking met zijn niveau aan het einde van 2021 (9,6 euro). Deze verhogingen hadden een grotere impact op de effectieve lonen dan op de afgesproken lonen, hoewel die laatste een sterke impact ondervonden in sommige sectoren met lage lonen, bv. de sector 'verschaffen van accommodatie en maaltijden' (Deutsche Bundesbank 2022, p. 32-33). Het minimumloon werd vastgesteld op 12,41 euro in januari 2024 (+3,4%) en zou nog moeten stijgen tot 12,82 euro in januari 2025 (+3,3%).

Minimumlonen kunnen ook worden vastgesteld tijdens collectieve onderhandelingen op regionaal, op sector- of op ondernemingsniveau. Eurofound (2024) heeft onlangs een databank samengesteld van de minimumlonen die zijn bepaald door de collectieve overeenkomsten voor laagbetaalde werknemers in de Europese Unie. Uit deze gegevens blijkt dat de afgesproken minimumlonen gemiddeld 18% hoger liggen

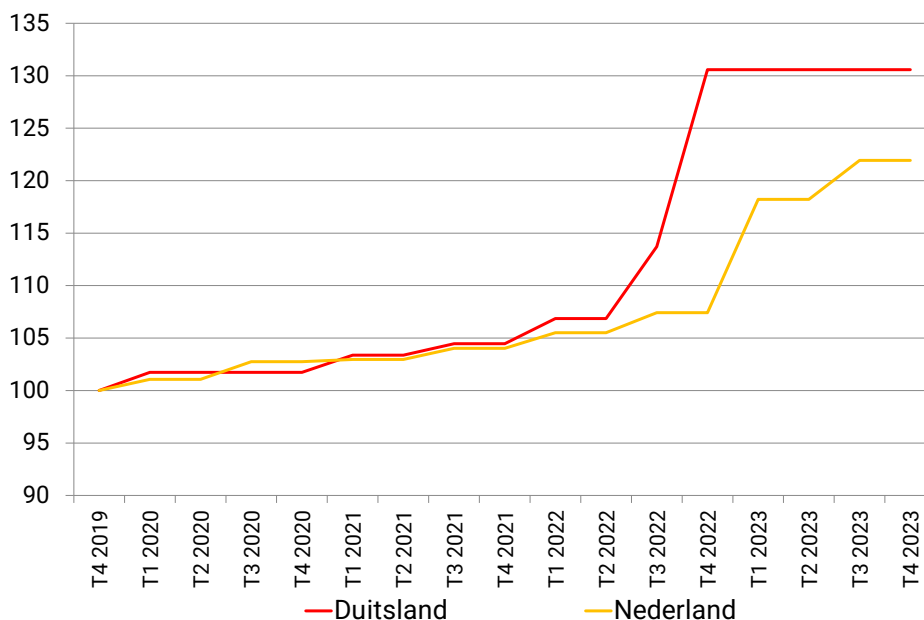
⁶³ In totaal is het wettelijk minimumloon met 10,15% gestegen vanaf 1 januari 2023, en opnieuw met 3,1% in juli 2023.

⁶⁴ Voor de werknemers die 36 uur per week werken, bedraagt de verhoging van het minimumuurloon op 1 januari 2024 3,8% (van 12,79 tot 13,27 euro). Voor de werknemers die 40 uur per week werken, bedraagt de stijging 15,3% (van 11,51 tot 13,27 euro).

⁶⁵ Ingevoerd in 2015

dan de wettelijke minimumlonen in België en in Duitsland. In Nederland bedraagt het verschil tussen de overeengekomen lonen en de wettelijke minimumlonen ongeveer 10%. In Frankrijk bedraagt het verschil bijna nul.

**Grafiek 5-8: Ontwikkeling van de wettelijke minimumlonen in Duitsland en in Nederland
(Kw4 2019 = 100)**

Bron: Destatis⁶⁶ en Rijksoverheid⁶⁷

Effect van een stijging van het minimumloon op de gezamenlijke lonen

De OESO (2023, pp. 52-53) heeft getracht de impact van een verhoging van het minimumloon op de groei van de geaggregeerde lonen in enkele landen te meten, rekening houdend met zowel het rechtstreekse effect (impact op de werknemers van wie het loon op of onder het minimumloonpeil ligt) als het domino-effect of 'spillovereffect' (impact op de werknemers van wie het loon boven het minimumloon ligt)⁶⁸.

Volgens de ramingen van de OESO leidt een stijging van het minimumloon met 1 % tot een stijging van de lonen met 0,2 % in Frankrijk, tegenover slechts 0,05 % in Duitsland. De verschillen tussen landen kunnen worden verklaard door een verschil in het aandeel

⁶⁶ https://www.destatis.de/DE/Themen/Arbeit/Verdienste/Mindestloehne/_inhalt.html

⁶⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/minimumloon>

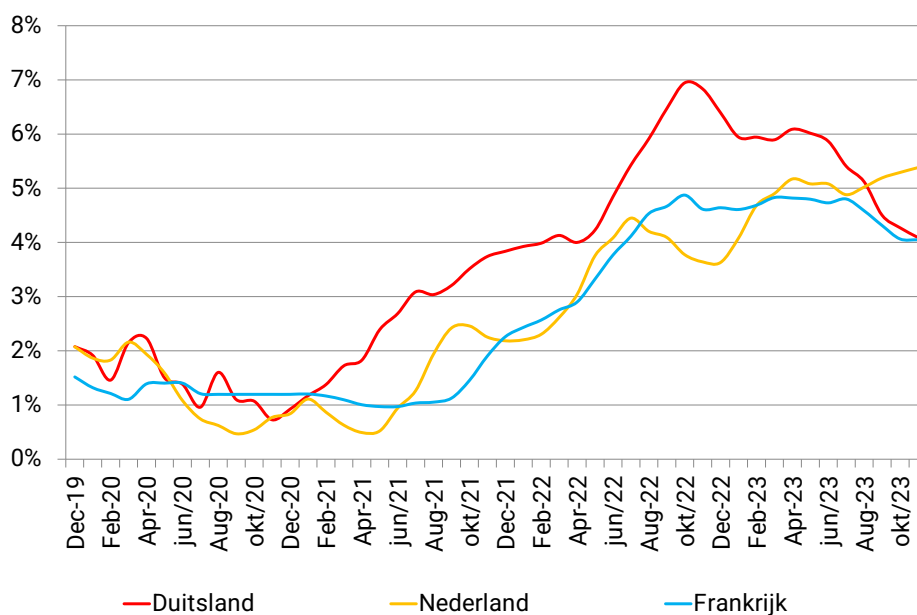
⁶⁸ Het rechtstreekse effect wordt gemeten aan de hand van het aandeel van werknemers die in de respectieve landen het minimumloon (of minder dan het minimumloon) ontvangen. Om het domino-effect te meten, werden coëfficiënten vastgesteld op basis van verschillende empirische academische studies.

van de werknemers die het minimumloon ontvangen, door de omvang van de domino-effecten of door de vorm van de loonverdeling.

Stijging van de lonen bij aanwerving

Werknemers die van baan veranderen kunnen ook hun loon verhogen als het loon bij aanwerving hoger is dan hun vorig loon. Als gevolg van de spanningen op de arbeidsmarkten tijdens de economische opleving na de COVID-19-periode zijn de lonen bij aanwerving vanaf de tweede helft van 2021 in de drie referentielanden sneller gaan stijgen (er zijn geen gegevens voor België). Terwijl de groei van de aangeboden lonen in Duitsland en in Frankrijk kennelijk zijn piek heeft bereikt (en over zijn hoogtepunt heen is), geldt dat niet voor Nederland, waar hij blijft toenemen (Grafiek 5-9).

Grafiek 5-9: Groei van de nominale lonen in de werkaanbiedingen, voortschrijdend gemiddelde over 3 maanden (Indeed)

Bron: Indeed Hiring Lab⁶⁹

⁶⁹ <https://github.com/hiring-lab/indeed-wage-tracker>

6 Bijlage 1: Bronnen en methoden

De loonkostenhandicap in 2024 is gelijk aan het verschil tussen de stijging van de uurloonkosten (ULK's) in België en de gemiddelde stijging ervan in de referentielidstaten (Duitsland, Nederland, Frankrijk) in de privésector van 1996 tot 2024.

De ontwikkeling van de uurloonkosten van 1996 tot 2022 werd berekend op basis van de jaarlijkse nationale rekeningen die in 2023 werden gepubliceerd.

Er werden verschillende wijzigingen aangebracht in de reeksen van de nationale rekeningen. Het gaat om het wegwerken van de effecten van de taxshift 2016-2020 (zie bijlage 2), het wegwerken van de effecten van de omvorming van het CICE op de loonkostenontwikkeling in Frankrijk (zie bijlage 3) en de aanpassing van de uurloonkostenreeks in België 1996-2001 ingevolge de herziening van de nationale rekeningen met betrekking tot de raming van zwartwerk (zie bijlage 4). Sinds 2021 wordt er ook een correctie gemaakt voor de loonakkoorden in de gezondheidszorg waarover werd onderhandeld in het kader van de COVID-19-crisis (bijlage 5).

Voor de stijgingspercentages van de ULK's in 2023 en 2024 baseren we ons op vooruitzichten. De bronnen voor de vooruitzichten werden gekozen volgens de methode die in 2017 werd ontwikkeld⁷⁰. Deze bepaalt dat het secretariaat de vooruitzichten die niet langer actueel zijn, moet verwijderen. Het vooruitzicht van de DG Trésor (Frankrijk) werd aldus verwijderd, want voor 2023 was het enkel gebaseerd op de eerste twee kwartalen van de nationale rekeningen. De Banque de France heeft ons echter laten weten dat ze haar vooruitzicht grondig had herzien na de publicatie van het derde kwartaal.

Voorts werden de vooruitzichten van de Europese Commissie verwijderd, want het zijn vooruitzichten van kosten per persoon en niet van kosten per uur. De vooruitzichten van de OESO zijn ook uitgedrukt in kosten per persoon, maar volgens hun prognostici kunnen ze worden beschouwd als vooruitzichten per uur (wat niet het geval is voor de Europese Commissie).

De vooruitzichten van de OESO en van het JEF (Duitsland) hebben betrekking op de economie in haar geheel, terwijl het door de wet voorgeschreven toepassingsgebied de privésector is. Om een prognose voor de privésector te maken op basis van de vooruitzichten van de OESO en van het JEF, werd uitgegaan van het door de centrale

---

⁷⁰ De aggregatie van de vooruitzichten met betrekking tot de uurloonkosten (CRB 2017-2358).

banken voorspelde verschil in ontwikkeling tussen de economie in haar geheel en de privésector, volgens de methodologie die door het secretariaat werd ontwikkeld⁷¹.

Op basis van de resterende vooruitzichten maakt het secretariaat een statistiek met de gemiddelde ontwikkeling van de ULK's in de drie referentielidstaten. Volgens de aggregatiemethode die in 2017 werd ontwikkeld is het zo dat, als er drie bronnen overblijven, het mediane vooruitzicht wordt genomen en als er twee bronnen overblijven, het rekenkundig gemiddelde van beide vooruitzichten wordt gemaakt. Deze berekening gebeurt voor elke van de drie referentielidstaten. Voor zowel Duitsland als Nederland hebben we drie bronnen : die van de nationale banken, die van hun nationale instellingen (JEF voor Duitsland en CPB voor Nederland) en die van de OESO. Voor beide landen was de projectie van de nationale bank de hoogste en die van de OESO de laagste. We gebruiken dus de vooruitzichten van het JEF en het CPB.

Duitsland	Nederland
Bundesbank	De Nederlandsche Bank
JEF	Centraal Planbureau
OESO	OESO

Voor Frankrijk hebben we twee beschikbare bronnen: die van de nationale bank en die van de OESO. We nemen het gemiddelde van de twee.

Voor België kunnen, volgens de methodologie van 2017, potentieel alleen de vooruitzichten worden gebruikt die het mogelijk maken de verschillende factoren achter de verwachte stijging van de ULK's (indexering, cao-verhogingen, loondrift, gewijzigde werkgeversbijdragen) te onderscheiden. De enige twee bronnen die deze analyse mogelijk maken zijn de vooruitzichten van het Federaal Planbureau en het vooruitzicht van de NBB. Het vooruitzicht van het FPB werd op 15 februari 2024 gepubliceerd en het vooruitzicht van de NBB op 18 december 2023.

⁷¹ Opstelling van vooruitzichten m.b.t. de uurloonkosten voor de privésector in de referentielanden (CRB 2020-0564)

Deze vooruitzichten worden gecorrigeerd om geen rekening te houden met de loonsverhogingen die werden toegekend in het kader van de sociale akkoorden in de gezondheidszorg (zie bijlage 5) We nemen het gemiddelde van de twee.

Frankrijk	België
OESO	Federaal Planbureau
Banque de France	Nationale Bank van België

7 Bijlage 2: Wegwerking van de effecten van de taxshift 2016-2020

De loonkostenhandicap in 2020 werd berekend zonder rekening te houden met de effecten van de maatregelen ter verlaging van de sociale werkgeversbijdragen in het kader van de taxshift 2016-2020. De wet van 1996 preciseert immers in zijn artikel 5: "Voor de berekening van de loonkostenhandicap houdt het secretariaat op het moment van die berekening geen rekening met de verminderingen van socialezekerheidsbijdragen van de taxshift 2016-2020, met inbegrip van de verschuiving van de 1 % vermindering van de bedrijfsvoorheffing naar een sociale werkgeversbijdragevermindering, maar wel met het effect van de verminderingen van de werkgeversbijdragen ten gevolge van het competitiviteitspact van 2016, met uitzondering van de loonsubsidies voor ploegen- en nachtarbeid uit het competitiviteitspact".

Op basis van een methodologie die werd opgesteld door een werkgroep die bestond uit het INR, de NBB, het FPB en de RSZ⁷², heeft de RSZ heeft daartoe een raming van de kostprijs van de taxshift in de privésector gemaakt in termen van minder geïnde sociale werkgeversbijdragen voor de jaren 2016 tot 2020. Deze kostprijs is de geraamde kostprijs voor elk van die jaren van de taxshift 2016-2020 waarop de maatregelen uit het competitiviteitspact van 2016⁷³ in mindering zijn gebracht. Door dat bedrag toe te voegen aan de loonmassa D1 die wordt gepubliceerd in de nationale rekeningen, kan de ontwikkeling van de uurloonkosten voor 2016 en de jaren daarna worden herberekend zonder rekening te houden met de effecten van de taxshift overeenkomstig de wet.

Het grootste deel van de maatregelen werd genomen in 2016 (kostprijs: 1220 miljoen euro⁷⁴) en in 2018 (700 miljoen euro). Concreet zien ze er voor de sociale basisbijdragen van de werkgevers voor de categorieën 1 en 3 uit als volgt⁷⁵: vanaf

---

⁷² Voor meer details over deze methodologie, zie "Wegwerking ex ante en ex post van de effecten van de taxshift uit de berekening van de ontwikkeling van de loonkosten" ([CRB 2018-1782](#)).

⁷³ Dit pact werd nooit toegepast en de middelen die ervoor werden uitgetrokken, werden bestemd voor de financiering van de taxshift 2016-2020.

⁷⁴ De kosten voor de verschillende jaren komen uit de begroting van 22/9/2015 en zijn uitgedrukt in euro's van 2016

⁷⁵ Categorie 1: de werknemers die niet tot een van de volgende twee categorieën behoren en, vanaf het tweede kwartaal van 2016, de werknemers van de Koninklijke Muntchouwborg en het Paleis voor Schone Kunsten die werken met een arbeidsovereenkomst. Categorie 2: de werknemers van werkgevers die binnen het toepassingsgebied van de sociale Maribel vallen, met uitzondering van het paritair comité voor de diensten voor gezins- en bejaardenhulp en van de erkende beschutte werkplaatsen. Categorie 3: de werknemers in erkende beschutte werkplaatsen; vanaf het tweede kwartaal van 2016 wordt een onderscheid gemaakt tussen de werknemers die onderworpen zijn aan de loonmatigingsbijdrage en de werknemers voor wie die bijdrage niet geldt.

1/4/2016 bedroeg het tarief 30% als de loonmatigingsbijdrage verschuldigd was en 22,65% als dat niet zo was; vanaf 1/1/2018 werd het tarief verlaagd tot 25% als de loonmatigingsbijdrage verschuldigd was en tot 19,88% in het andere geval. Terzelfder tijd werden de parameters van de structurele verlaging gewijzigd.

Kleinere wijzigingen van de structurele verlaging werden ook aangebracht in 2019 (kostprijs: 300 miljoen euro) en in 2021 (46 miljoen). De maatregelen van 2021 werd gefinancierd met het budget van de taxshift van 2020. Dat budget bedroeg 700 miljoen euro, maar werd gebruikt - los van de genoemde 46 miljoen in 2021 - om het fiscale deel van de taxshift te financieren.

Kortom, met uitzondering van de wijziging in 2021 (met een zeer lage kostprijs van 46 miljoen in verhouding tot de loonmassa van de privésector), werden in het kader van de taxshift geen maatregelen meer genomen na 2019. Er is dus geen correctie meer na 2019.

Tabel 7-1: Wegwerking van de effecten van de taxshift uit de loonmassa D1 van de privésector in 2016 en in de jaren daarna

D1 (miljoenen euro's)	Bron	2016	2017	2018	2019
D1 voor wegwerking effecten taxshift	ICN	158194	163911	169615	175918
Kosten taxshift zonder Competitiviteitspact (gecumuleerd bedrag)	RSZ	1176	1807	2435	2773
D1 na wegwerking effecten taxshift		159370	165717	172050	178691

Groei van D1	2016	2017	2018	2019
Voor wegwerking effecten taxshift	1,5%	3,6%	3,5%	3,7%
Na wegwerking effecten taxshift	2,3%	4,0%	3,8%	3,9%

Groei van de ULK's	2016	2017	2018	2019
Voor wegwerking effecten taxshift	-0,4%	1,3%	1,5%	2,2%
Na wegwerking effecten taxshift	0,4%	1,7%	1,8%	2,3%

Noot: de details van de verschillende berekeningen van de kostprijs van de taxshift zonder het Competitiviteitspact kunnen [hier](#) teruggevonden worden.

Tabel 7-2: Vooruitzicht m.b.t. de loonkostenhandicap rekening houdend met de effecten van de taxshift voor de jaren 2016 tot 2019

	2016	2017	2018	2019
België / Duitsland	105,8	104,3	102,7	101,3
België / Nederland	92,0	92,5	92,2	91,8
België / Frankrijk	97,1	96,0	96,4	97,0
België / Gem-3	100,7	99,6	98,9	98,4

Bronnen: berekeningen secretariaat op basis van INR, DESTATIS, CBS, INSEE en RSZ

8 Bijlage 3: Wegwerking van de effecten van de omvorming van het CICE op de loonkostenontwikkeling in Frankrijk

Het CICE (Crédit d'impôt pour la compétitivité et l'emploi) is een algemene maatregel die in 2013 werd genomen om de arbeidskosten te verlagen. De regering heeft besloten het CICE vanaf 2019 in twee fasen om te vormen tot een permanente verlaging van de sociale werkgeversbijdragen voor de lage lonen. Vanaf 1 januari 2019 worden de werkgeversbijdragen met 6 procentpunten verlaagd voor alle lonen die niet meer dan 2,5 keer het SMIC bedragen. Op 1 oktober 2019 is een tweede verlaging in werking getreden voor de lonen die minder dan 1,6 keer het SMIC bedragen. Deze bijkomende verlaging gaat tot 3,9 punten op het niveau van het SMIC⁷⁶.

De omvorming van het CICE heeft een impact op de ontwikkeling van de loonkostenhandicap en dus in fine op de ontwikkeling van de loonkosten in Frankrijk, welke worden meegenomen in de berekening van de maximaal beschikbare marge. Overeenkomstig het ESR 2010 werd het CICE immers tot nu toe beschouwd als een loonsubsidie (geboekt in de rubriek D.39 van de nationale boekhouding) en had het bijgevolg geen invloed op de loonkostenhandicap. De socialezekerheidsbijdragen, daarentegen, maken deel uit van de rubriek 'Beloning van werknemers' (D.1) uit de nationale rekeningen. De verlaging van de socialezekerheidsbijdragen die wordt gefinancierd door de omvorming van het CICE had dan ook tot gevolg dat de maximaal beschikbare marge voor 2019-2020 met 0,8 procentpunt daalde.

Terzelfder tijd heeft de omvorming van het CICE geen impact op de loonkosten die in aanmerking worden genomen voor de berekening van de historische loonkostenhandicap⁷⁷. Deze loonkosten bevatten immers ook de loonsubsidies. De vermindering van de loonsubsidies verhoogt dus dat loonkostenniveau, terwijl de bijdrageverlagingen datzelfde niveau doen dalen. Beide bewegingen compenseren elkaar.

De inaanmerkingneming van de bijdrageverlagingen als gevolg van de omvorming van het CICE voor de berekening van de maximaal beschikbare marge heeft deze laatste verkleind, terwijl de loonkosten die gelden voor de berekening van de historische loonkostenhandicap niet werden beïnvloed door de omvorming van het CICE. Die

⁷⁶ Voor meer details, zie punt 4.2 van het [Technisch verslag 2019](#)

⁷⁷ De wet heeft de CRB de opdracht gegeven om de omvang van de historische loonkostenhandicap te bepalen. Tot op vandaag werd nog geen akkoord gevonden over een methode om de historische loonkostenhandicap te berekenen. De leden van de CRB zijn het wel eens geworden over het concept 'loonkosten' dat voor de berekening van de historische loonkostenhandicap in aanmerking moet worden genomen. Het gaat om de definitie die wordt bepaald door de wet wat de absolute loonkostenhandicap betreft. Dat wil zeggen: de loonkosten van de werknemers min de loonsubsidies, gedeeld door het aantal gewerkte uren.

verkleining van de maximaal beschikbare marge voor 2019-2020 zou minder sterke stijgingen van de brutolonen dan in de referentielidstaten hebben meegebracht en zou bijgevolg de historische handicap hebben doen dalen.

De wetgever heeft deze situatie niet voorzien toen de wet werd opgesteld. Hij voorzag immers alleen in de correctie van de historische handicap met behulp van hetzij verhogingen van de loonsubsidies of van bijdrageverminderingen in België, hetzij de vaststelling van een kleinere maximale marge dan de maximaal beschikbare marge, hetzij door automatisch een deel van de loonkostenhandicap sinds 1996 te reserveren wanneer die laatste negatief is.

Om de geest van de wet van 1996 na te leven werd de omvorming van het CICE tot een verlaging van de werkgeversbijdragen dan ook geneutraliseerd voor de berekening van de maximaal beschikbare marge voor 2019-2020. Om deze neutralisatie een blijvend karakter te geven, moet het bedrag van het CICE vanaf 2018 worden gecorrigeerd voor de loonkosten die worden gebruikt om de loonkostenhandicap te berekenen.

Concreet gezien stemmen de voor het CICE gecorrigeerde uurloonkosten (ULK's) overeen met de loonkosten (D1) verminderd met het CICE, gedeeld door het volume gewerkte uren van de werknemers (U).

$$ULK's \text{ gecorrigeerd voor het CICE} = \frac{D1 - CICE}{U}$$

De volgende tabel, die komt uit het rapport van het Comité de suivi du CICE (France Stratégie), bevat de verwachte CICE-uitgaven in de betekenis van de nationale boekhouding die in aanmerking worden genomen in het Projet de loi de finance 2019. Het is dit bedrag dat wordt gebruikt om de loonkosten te corrigeren.

Tabel 8-1: CICE-uitgaven in de betekenis van de nationale boekhouding, PLF 2019, bedragen in miljarden euro's⁷⁸

	2018	2019	2020
CICE-uitgaven nationale boekhouding	22,35	21,21	2,14

Bron: INSEE.

We zien dat het CICE nog werd uitgekeerd in 2019, op basis van de lonen van 2018, en dat het nadien geleidelijk verdwijnt. De CICE-rest in 2020 stemt overeen met de vorderingen die openstaan in het jaar dat volgt op de betaling van de lonen en die 3 jaar later nog opeisbaar zijn.

De volgende tabel geeft de voor het CICE gecorrigeerde en de niet-gecorrigeerde loonkostenontwikkeling weer op basis van de methode die werd gebruikt in het Technisch verslag van 2019.

Tabel 8-2 : Jaarlijkse stijging van de uurloonkosten in de privésector in Frankrijk, niet en wel gecorrigeerd voor het CICE, gebruikt om de loonkostenhandicap in 2020 te ramen in het Technisch verslag 2019

	2019	2020	2019 + 2020
Uurloonkosten niet gecorrigeerd voor het CICE	-0,70%	3,31%	2,59%
Uurloonkosten gecorrigeerd voor het CICE	-0,55%	5,42%	4,84%
Effect van de correctie van het CICE	0,14%	2,12%	2,20%

Noot: de correctie werd uitgevoerd op basis van de bovenstaande formule door gebruik te maken van de verwachte CICE-uitgaven uit de vorige tabel.

Bron: secretariaat CRB, Technisch verslag 2019

In 2019 daalden de niet-gecorrigeerde loonkosten met 0,70% door de verlaging van de werkgeversbijdragen. De gecorrigeerde loonkosten daalden iets minder (-0,55%) omdat de CICE-uitgaven in 2019 iets lager waren dan in 2018. In 2020 stegen de gecorrigeerde loonkosten veel meer (+5,42%) dan de niet-gecorrigeerde (+3,31%) door de afschaffing van het CICE. In totaal verhoogde de correctie de gecumuleerde stijging van 2019 en 2020 met 2,20%.

Gelet op de methode die voor de berekening van de maximaal beschikbare marge wordt gebruikt om het hoofd te bieden aan de statistische problemen als gevolg van de gezondheids crisis, werd in het Technisch verslag 2020 de volledige correctie van het CICE geconcentreerd op het jaar 2019. Er werd m.a.w. te werk gegaan alsof de afschaffing van het CICE plaatsvond in hetzelfde jaar als de verlaging van de bijdragen

⁷⁸ Deze CICE-uitgavenbedragen in de zin van de nationale rekeningen zijn de laatste beschikbare cijfers. France Stratégie heeft laten weten dat het ministerie van Financiën deze cijfers niet langer zou bijwerken.

(2019) en niet gespreid over 2019 (het jaar van de bijdragevermindering) en 2020 (het jaar waarin het CICE werd afgeschaft).

Ter wille van de vergelijkbaarheid van de gegevens in alle verslagen (wat met name noodzakelijk is om de voorspellingsfouten te berekenen), werd dezelfde methode gevolgd in de latere Technische verslagen.

Concreet gezien wordt de gecumuleerde correctie van 2019 en 2020 (2,20%, cf. tabel 5-2, laatste lijn) toegepast op de niet-gecorrigeerde stijging van de ULK's (-0,70%), wat resulteert in een gecorrigeerde stijging van 1,48%.

Tabel 8-3: Stijging van de loonkosten in de privésector in Frankrijk, niet en wel gecorrigeerd voor het CICE om de loonkostenhandicap in 2020 te ramen inn het Technisch verslag 2020

		2019
a	Uurloonkosten niet gecorrigeerd voor het CICE	-0,70%
b	Uurloonkosten gecorrigeerd voor het CICE	2,20%
c=a+b	Effect van de correctie van het CICE	1,48%

Bron: berekeningen secretariaat op basis van INSEE

9 Bijlage 4: Aanpassing van de reeks van de uurloonkosten in België 1996-2001 ingevolge de herziening van de nationale rekeningen wat de raming van zwartwerk betreft

Deze bijlage is een samenvatting van de nota CCE 2020-1665 "Adaptation de la série du coût salarial horaire en Belgique 1996-2001 suite à la révision des comptes nationaux concernant l'estimation du travail au noir", die beschikbaar is op de website van de CRB.

In overeenstemming met de definities van het Europees Stelsel van Rekeningen bestaat een van de doelstellingen van de nationale boekhouding erin een volledig beeld te geven van de economische activiteit van een land en van de transacties die er in een bepaalde periode hebben plaatsgevonden. Daarom worden naast gegevens uit administratieve bronnen en statistische enquêtes ook ramingen van de niet-aangegeven activiteiten (of "activiteiten in het zwart") gemaakt om deze mee in de boekhouding op te nemen, en om zo een volledig en vergelijkbaar beeld van de economische activiteiten in de verschillende landen te krijgen.

Naar aanleiding van de vijfjaarlijkse methodologische herziening van de nationale rekeningen in 2014 had de NBB een diepgaande analyse gemaakt, die was uitgemond in de noodzaak om de raming van het zwartwerk aan te passen. De noodzaak van deze herziening werd nog versterkt door het voorbehoud dat Eurostat had geuit bij het exhaustieve karakter van de Belgische statistieken en, meer bepaald, bij de raming van de "zwarte economie" voor de bouwsector. Opgemerkt moet worden dat het voorbehoud van Eurostat betrekking had op de periode 2002-2013. Voor de berekening van het aandeel van de bijdrage van de lidstaten aan de EU-begroting in 2014 was het immers niet meer noodzakelijk de reeksen van 1995 tot 2001 te herzien, aangezien deze periode als bevroren werd beschouwd⁷⁹. Afgezien van de aanbevelingen van Eurostat had de NBB toen de keuze gemaakt om geen retropolatie te verrichten voor de jaren voorafgaand aan 2002, vanwege de informatie waarover ze beschikte, de investeringen in tijd en middelen die daarvoor nodig waren en het geringe effect dat dit zou hebben gehad op het niveau van het bruto binnenlands product.

Bij de vijfjaarlijkse herziening van de nationale boekhouding in 2014 heeft de NBB daarom een nieuwe raming gemaakt van de zwarte toegevoegde waarde op het niveau

---

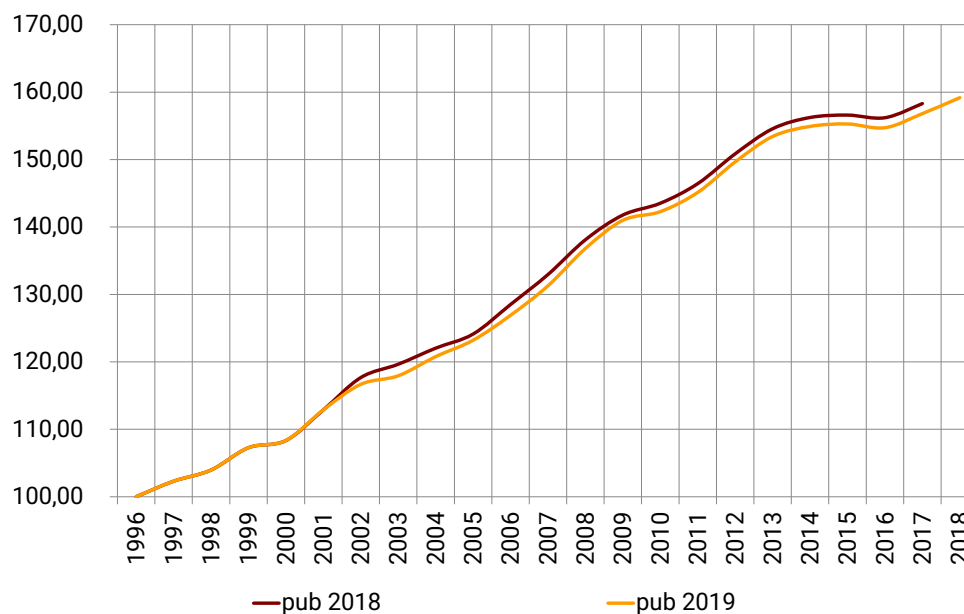
⁷⁹ Het aandeel van de bijdragen van de lidstaten in de Europese begroting steunt op het bruto nationaal inkomen dat wordt berekend volgens de ESR79-methode (voor de periode 1995-2001), de ESR95-methode (voor de periode 2002-2009) en de ESR2010-methode (na 2010).

van de bedrijfstakken en van het bbp sinds 2002. Hoewel de impact van de herziening van de ene tot de andere bedrijfstak verschilde, werd de zwarte economie op macro-economisch niveau opwaarts herzien. Tijdens de volgende vijfjaarlijkse herziening in 2019 werden ook de arbeidsmarktstatistieken (loonmassa, werkgelegenheid en volume gewerkte uren) op het niveau van elke bedrijfstak herzien om in overeenstemming te zijn met de nieuwe stijgingscoëfficiënten van de toegevoegde waarde die in 2014 werden geraamd. Het was dan ook ter gelegenheid van de nationale rekeningen van 2019 dat de statistische reeksen die door het secretariaat worden gebruikt voor de berekening van de loonkostenhandicap werden herzien.

De keuze voor het jaar 2002 voor de aanpassing van de zwartwerkactiviteit heeft dus geen economische rechtvaardiging op zich (geen wijziging van de wetgeving of specifieke veranderingen in de omgeving vanaf dat jaar). Deze methodologische keuze zorgde echter voor een breuk in de reeks en had een vermindering van de gecumuleerde groei van de uurloonkosten sinds 1996 tot gevolg. Samenvattend kan worden gesteld dat een opwaartse herziening van zwartwerk vanaf 2002 het niveau van de uurloonkosten in de privésector (en dus de ontwikkeling ervan sinds 1996) doet dalen. Dit vloeit voort uit de hypothese dat de loonkosten van zwartwerk overeenkomen met het nettoloon van de aangegeven arbeid (d.w.z. de loonkosten van de aangegeven arbeid verminderd met dewerkgeversbijdragen, de werknemersbijdragen en de bedrijfsvoorheffing). De kosten van nietaangegeven arbeid worden daarom verondersteld lager te zijn dan de kosten van aangegeven arbeid.

Grafiek 9-1: Gecumuleerde uurloonkostenontwikkeling in de privésector (S1-S13) in België (1996=100)

Bronnen: nationale rekeningen, berekeningen van het secretariaat

Aangezien de keuze voor het jaar 2002 als zodanig geen economische rechtvaardiging had, heeft het secretariaat van de CRB aan de NBB gevraagd om, ten behoeve van de berekening van de maximaal beschikbare marge, een methodologie te ontwikkelen waarmee ook de raming van het zwartwerk voor de periode 1996-2001 kan worden herzien. Het doel van dit verzoek was een breuk te vermijden in de historische reeksen van de ontwikkeling van de uurloonkosten sinds 1996.

Daartoe heeft de NBB het zwartwerk opnieuw geraamd voor de loonmassa D1, de werkgelegenheid in personen en de werkgelegenheid in volume gewerkte uren voor de periode 1996-2001, aan de hand van een methode die zo dicht mogelijk aanleunt bij die welke vanaf 2002 werd gebruikt. De nieuwe raming van de NBB staat in de regel 'Simulatie met constante coëfficiënten' in de onderstaande tabel.

Tabel 9-1: Impact van de toepassing van constante ramingscoëfficiënten voor het zwartwerk voor de periode 1996-2002 op de uurloonkosten

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Uurloonkosten (ULK's) in België (€/u)							
Publicatie 2018	23,42	23,96	24,35	25,13	25,38	26,44	27,56
Publicatie 2019	23,43	23,97	24,36	25,13	25,38	26,45	27,33
Simulatie met constante coëfficiënten	23,24	23,77	24,16	24,92	25,16	26,22	27,33
Impact van de simulatie met constante coëfficiënten	-0,18	-0,19	-0,20	-0,21	-0,22	-0,23	

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Groei ULK's in België (%)							
Publicatie 2018		2,30%	1,62%	3,19%	0,99%	4,20%	4,24%
Publicatie 2019		2,30%	1,62%	3,19%	0,99%	4,20%	3,35%
Simulatie met constante coëfficiënten		2,28%	1,61%	3,17%	0,97%	4,20%	4,24%
Impact van de simulatie met constante coëfficiënten (in %-punten)		-0,02	-0,01	-0,02	-0,02	0	0,89
Gecumuleerde impact van de simulatie met constante coëfficiënten (in %-punten)		-0,02	-0,03	-0,05	-0,07	-0,07	0,82

Bron: Nationale Bank van België

Wegens de hierboven uiteengezette statistische breuk gebruikt het secretariaat voor de berekening van de loonkostenhandicap dus niet de reeks van de groei van de uurloonkosten van 1996 tot 2002 zoals die in de nationale rekeningen is gepubliceerd. Tussen 1996 en 2002 gebruikt het secretariaat, net als in het Technisch verslag 2019, de door de NBB opnieuw geraamde cijfers (dus de cijfers van de regel 'Simulatie met constante coëfficiënten') om deze statistische breuk te vermijden.

10 Bijlage 5: Neutralisering van de loonakkoorden in de gezondheidszorg in de berekening van de loonkostenhandicap

Er werden sociale akkoorden gesloten op federaal niveau, in het Waalse en het Vlaamse gewest alsook op het niveau van de Gemeenschappelijke gemeenschapscommissie en de Franse gemeenschapscommissie in Brussel. Deze akkoorden voorzien in structurele loonsverhogingen in de gezondheidszorg. Een groot deel van die sector maakt deel uit van de privésector S1- S13 die voor de berekening van de loonkostenhandicap en dus ook van de maximaal beschikbare marge wordt gebruikt.

Deze verhogingen van de brutolonen en de bijhorende sociale bijdragen worden volledig gefinancierd met loonsubsidies.

Het loonconcept dat voor de berekening van de maximaal beschikbare marge wordt gebruikt is de “beloning van werknemers” (post D1 van de nationale boekhouding). De subsidies die de zorginstellingen zullen krijgen, worden geboekt in post D39 van de nationale boekhouding. Ze worden dus *in principe* niet in aanmerking genomen in de berekening van de loonkostenhandicap en van de maximaal beschikbare marge.

Als de loonsubsidies niet worden meegerekend in de berekening van de loonkostenhandicap, dragen de loonsverhogingen in de gezondheidszorg bij tot een verhoging van de loonkostenhandicap. Ze hebben dus tot gevolg dat de latere maximaal beschikbare marges kleiner worden krachtens het automatische correctiemechanisme van de handicap.

Dit heeft tot gevolg dat de uurloonkosten vervolgens minder snel stijgen in België dan in de referentielidstaten (in vergelijking met een situatie waarin de lonen in de gezondheidszorg niet zouden zijn gestegen).

Daartegenover staat dat de loonstijgingen in de sector van de gezondheidszorg geen invloed hebben op de historische handicap, omdat hij zowel op de beloning van de werknemers (D1) als op de loonsubsidies is gebaseerd⁸⁰: de stijging van de lonen van

---

⁸⁰ De wet heeft de CRB de opdracht gegeven om de omvang van de historische loonkostenhandicap te bepalen. Tot op vandaag werd nog geen akkoord gevonden over een methode om deze historische handicap te berekenen. De leden van de CRB zijn het wel eens geworden over het concept ‘loonkosten’ dat voor de berekening van de historische loonkostenhandicap in aanmerking moet worden genomen. Het gaat om de definitie die wordt bepaald door de wet wat de absolute loonkostenhandicap betreft. Dat wil zeggen: de loonkosten van de werknemers min de loonsubsidies, gedeeld door het aantal gewerkte uren

de gezondheidszorg wordt dus gecompenseerd door de loonsubsidies die ze hebben gefinancierd. Maar aangezien de uurloonkosten vervolgens minder snel stijgen in België dan in de referentielidstaten, heeft dit in fine een kleinere historische handicap tot gevolg.

De loonsubsidies die in het kader van de akkoorden in de gezondheidszorg werden ingevoerd hebben evenwel niet tot doel de historische handicap te corrigeren, maar wel de loonsverhogingen uit de sociale akkoorden te financieren.

Om de doelstelling van de loonsubsidies in de gezondheidszorg - de loonsverhogingen in de sector financieren en niet de historische handicap corrigeren - na te leven, moet de berekening van de loonkostenhandicap dus ook zijn gebaseerd op de subsidies die werden ingevoerd in het kader van de loonsverhogingen uit de sociale akkoorden in de gezondheidszorg. Op die manier wordt vermeden dat die subsidies de historische loonkostenhandicap corrigeren. Deze correctie volgt hetzelfde principe als dat van de wegwerking van de effecten van de omzetting van het CICE op de loonkostenontwikkeling in Frankrijk (zie bijlage 3).

Voor de toepassing van deze correctie wordt gesteund op de volgende gegevens van de loonsubsidies (Tabel 20-1).

Voor de jaren 2021 en 2022 wordt de ontwikkeling van de uurloonkosten die zijn berekend op basis van de nationale jaarrekeningen gecorrigeerd met de voor die jaren waargenomen gegevens van de loonsubsidies in de gezondheidszorg.

Voor de jaren 2023 en 2024 wordt de ontwikkeling van de uurloonkosten die afkomstig zijn van de vooruitzichten van de NBB enerzijds en van het FPB anderzijds gecorrigeerd. De subsidies in de gezondheidszorg voor die jaren worden bijgevolg verkregen door de groeipercentages van de vooruitzichten van de subsidies van die twee instituten toe te passen op het waargenomen niveau van 2022.

Tabel 10-1: Toegekende subsidies om de loonsverhogingen van de akkoorden in de gezondheidszorg in 2021 en 2022 te financieren

NBB	2021	2022	2023	2024
Sociaal akkoord zorgsector (Federaal)	398,0	434,0	434,0	434,0
Sociaal akkoord zorgsector (Waals Gewest)	0,0	56,7	75,8	98,6
Sociaal akkoord zorgsector (Vlaams Gewest)	397,1	434,7	434,7	434,7
Sociaal akkoord zorgsector (BHG en gemeenschapscommissies)	6,2	27,0	40,4	53,9

Bron: BNB

fPB	2021	2022	2023	2024
Sociaal akkoord zorgsector (Federaal)	398,0	434,0	456,0	419,0
Sociaal akkoord zorgsector (Waals Gewest)	0,0	56,7	117,2	117,2
Sociaal akkoord zorgsector (Vlaams Gewest)	397,1	434,7	570,0	582,5
Sociaal akkoord zorgsector (BHG en gemeenschapscommissies)	6,2	27,0	43,0	55,8

Bron: FPB, op basis van de Nationale Rekeningen en de bevoegde administraties

Tabel 10-2 geeft de resultaten van deze correcties weer voor de twee instituten.

Tabel 10-2: Stijging en verwachte stijging van de uurloonkosten in de privésector in België voor en na correctie voor de loonsverhogingen uit de sociale akkoorden in de gezondheidszorg

NBB	2021	2022	2023	2024
ULK België privé NBB	0,2%	4,6%	7,5%	3,3%
Idem gecorrigeerd voor akkoorden gezondheidszorg	-0,3%	4,6%	7,5%	3,3%

Bron: berekeningen secretariaat op basis van de NBB

FPB	2021	2022	2023	2024
ULK's België privé FPB	0,2%	4,6%	7,3%	3,2%
Idem gecorrigeerd voor akkoorden gezondheidszorg	-0,2%	4,6%	7,2%	3,2%

Bron: berekeningen secretariaat op basis van het FPB

Bibliografie

- BANQUE DE FRANCE (2023), Projections macroéconomiques pour la France, december 2023.
- BAUDRY, L., E. GAUTIER en S. TARRIEU (2023), Les négociations de salaire dans le contexte de hausse de l'inflation, Bulletin de la Banque de France 245/6, maart-april 2023.
- CAPÉAU, Bart, DECOSTER, André, VANDERKELEN, Jonas en VAN HOUTVEN, Stijn (2022), A distributional impact assessment of the energy crisis: the interaction between indexation and compensation, BE-PARADIS Working Paper wp.22.4, 33 p.
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB) (2017), De aggregatie van de vooruitzichten met betrekking tot de uurloonkosten, CCE 2017-2358
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB) (2018), Wegwerking ex ante en ex post van de effecten van de taxshift uit de berekening van de ontwikkeling van de loonkosten, CCE 2018-1782
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB) (2020), Construction de prévisions de coût salarial horaire pour le secteur privé dans les pays de référence, CCE 2020-0564
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB) (2020), Adaptation de la série du coût salarial horaire en Belgique 1996-2001 suite à la révision des comptes nationaux concernant l'estimation du travail au noir, CCE 2020-1665
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB) (2022), Analyse du modèle de croissance belge : création et répartition de la valeur ajoutée en Belgique de 1996 à 2018, Brussel, 66 p.
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (2023), Oorzaken en gevolgen van de algemene mondiale inflatie – Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen 2023, CRB 2023-2450.
- CENTRALE RAAD VOOR HET BEDRIJFSLEVEN (CRB) (2024), Verslag over de margevoet, de rentabiliteit en de macro-economische situatie van de ondernemingen, CRB 2024-0290.
- DEUTSCHE BUNDESBANK (2022), Outlook for the German economy for 2023 to 2025, Monthly Report, december 2022, pp. 17-44.
- DEUTSCHE BUNDESBANK (2023a), Outlook for the German economy for 2023 to 2025, Monthly Report, juni 2023, pp. 1-24.
- DEUTSCHE BUNDESBANK (2023b), Sinkende Inflation, aber noch keine Entwarnung – Perspektiven der deutschen Wirtschaft bis 2026, Monthly Report, december 2023, pp. 15-36.
- DNB (2023a), Economische ontwikkelingen en vooruitzichten, juni 2023, nummer 25.
- DNB (2023b), DNB Najaarsraming, december 2023.
- EUROFOUND (2024), Minimum wages for low-paid workers in collective agreements, Minimum wages in the EU series, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- EUROPEAN CENTRAL BANK (2023), Eurosystem staff macroeconomic projections for the euro area, december 2023.
- EUROPEAN COMMISSION (2024), European Economic Forecast. Winter 2024, INSTITUTIONAL PAPER 268 | FEBRUARY 2024, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024.
- FEDERAAL PLANBUREAU (2024), Economische begroting 2024 – Economische vooruitzichten 2025-2029 van februari 2024, 15 februari 2024.
- FORBEG (2023), A European comparison of electricity and natural gas prices for residential, small professional and large industrial consumers, 363 p.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF) (2023), World Economic Outlook, Washington, DC, 208 p.
- NATIONALE BANK VAN BELGIË (NBB) (2023a), Economic projections for Belgium – December 2023, NBB Economic Review, 2023, N° 16.

NATIONALE BANK VAN BELGIË (NBB) (2023b), Najaarsramingen 2023 van de NBB, webinar, 18 december 2023.

NATIONALE RAAD VOOR DE PRODUCTIVITEIT (2023), Jaarverslag 2023, 20 december 2023.

OCDE (2023), OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market, Publications OCDE, Parijs.

PRIJZENOBSERVATORIUM (2023a), Analyse van de prijzen. Jaarverslag 2022 van het Instituut voor de Nationale Rekeningen, 7 februari 2023.

PRIJZENOBSERVATORIUM (2023b), Analyse van de prijzen. Halfjaarlijks verslag 2023 van het Instituut voor de Nationale Rekeningen, 1 augustus 2023.